

SVIESA

SPALIS-LAPKRITIS-GRUODIS, 1945

No. 4

MOTINA IR KŪDIKIS.

Dail. Kathe Kollwitz

“ŠVIESA”

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, issued by American Lithuanian Workers Literary Society, 46 Ten Eyck St., Brooklyn 6, N. Y.

Editorial Board: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras.

Managing Editor—Anthony Bimba.

Subscription Rates: \$1 a year; single copy 25c.

Entered as second class matter September 21, 1934, at the Post Office at Brooklyn, New York, under the Act of March 3, 1879.

1945 Metų “Šviesos” Turinys

TURINYS “ŠVIESOS” No. 1.

Mūsų Jubiliejus. A. Bimba	3
Praeitis, Dabartis ir Ateitis. L. Prūseika	5
Mūsų Darbo 30 Metų Sukaktis. D. M. Solomskas	7
Pražydės Lietuva. Eilėraštis. Stasys Jasilionis	8
L. L. D. ir L. D. S. Rojus Mizara	9
Atsiminus L. L. D. Iškūrimą. D. G. Jusius	10
Lietuvi, To Niekad Nepamiršk! V. Andrusis	11
Vilnius Laisvas. Eilėraštis. Liudas Gira	12
Lietuvių Literatūros Kelias. Kostas Korsakas	13
Reikšmingo Išradimo Sukaktis. Dr. A. Petrika	21
Ekonominiai Keliai iš Karo į Taiką. V. Tauras	23
Liet. Tautos Dvasios Slopintojai. J. Marcinkevičius	28
Liepos 21 Sukaktuvėm. Eilėraštis. Liudas Gira	29
Nacių Siautėjimas Viln. U-tė. Prof. Dr. J. Matulis	30
Iš Karaliaučiaus Praeities. P. Pakarklis	34
Nacių Kanados Lietuvių. J. Yla	37
Nušvinta Rytas. Eilėraštis. P. Pilėnas	38
Sirdies Ligos ir Veiklumas. Dr. J. J. Kaščiūnas	39
“Žmonės Mūsų Puseje”. Dr. A. Petrika	41
Paežerės Pasala. Pasakėčia. J. Zinkus	44
Lietuva. Eilėraštis. Salomėja Nėris	48
Parjos Jauni Berneliai. Eilėraštis. E. Mieželaitis	48
Amerikos Vergo Gyvenimas. A. Gilmanas	49
Be Paguodos. Eilėraštis. Stasys Jasilionis	52
Muzika. Eilėraštis. A. Dagilis	52
Poetė Salomėja Nėris. St. Jasilionis	53
Montrealo Lietuvių Gyvenimas. J. Čeponis	59
Mūsų Literatūra, Išeista Karo metu. R. Mizara	60
Knygų Apžvalga	64

TURINYS “ŠVIESOS” No. 2

Franklin Delano Roosevelt. Rojus Mizara	71
Japonijos Imperializmo Ilytis. Dr. A. Petrika	75
Pernai ir Siemet. Liudas Gira. Eilėraštis	78
Soc. Šalis Ivelikė Didįjį Priešą. D. M. Solomskas	79
Jaltos Konferencija. V. Andrusis	83
Garantuota Metinė Alga Visiems. Ph. Murray	86
Stovėjimo Būdai. N. M.	87
Lietuvių Rašytojų Tėvynės Kare. K. Korsakas	88
Didžiajam Muzikui Paminėti. Jonas Kaškaitis	91
Okupantai ir Kauno Un-tas. Prof. A. Purėnas	93
Lietuva “Naujojo” Europoj. J. Jurginis	96
Nepasulint Darbo Unijų Federacija. A. B.	98
Pasprašyti Svečiai. Jonas Kaškaitis. Eilėraštis	99
Apie Lietuvos Miestus ir Kaimus. Liudas Gira	100
Regiu Jau Auštantį Rytą. Petras Pilėnas. Eil.	101
Ir Džiaugsmas Ateina. Stasys Jasilionis. Eil.	102
Pavasario Burtai. Stasys Jasilionis. Eilėraštis	102
Gimtajam Miestui. Vacys Reimeris. Eilėraštis	102
Ačiū už Laime. Vytautas Sirijos Gira. Eilėraštis	103
Mes į Kovą su Daina. P. Pilėnas. Eilėraštis	103
Gražu Kaime Pavasarį. P. Pilėnas. Eilėraštis	103

TURINYS “ŠVIESOS” No. 3

Pasaulis Be Karų. A. Bimba	107
Neramūs Metai. Eilėraštis. Kazys Jokubėnas	110
Broliškoj Tautų Vienybėj. D. M. Solomskas	111
Tercinos Apie Tėvynę. Eilėraštis. Ant. Venclova	113
Liet. Rašytojų Nacių Okupacijoj. J. Jurginis	114
Poetas Vytautas Montvila. A. Venclova	115
Sugrįžimas. Eilėraštis. Antanas Venclova	117
Kaip Atsirado Mūsų Zemė. Prof. K. Bajevas	118
50-Metinė Radio Sukaktis. Dr. A. Petrika	120
Didžiajam Kovotojui Paminėti. R. Sarmaitis	122
Vasara. Eilėraštis. Regina	125
Vilniaus Džiaugsmas. Eilėraštis. Liudas Gira	125
Romėnas Rolanas ir Jo Kūryba. Jonas Kaškaitis	126
Jagamastų Seima. J. Jurginis	131
Naktis Duobėj. Novėlė. Vincas Žilionis	133
Prie Pušinko Paminklo. Eilėraštis. V. Sirijos Gira	136
Bis Diena. Eilėraštis. Vl. Mozūriūnas	136
Tavo Jaunystė. Eilėraštis. Kostas Korsakas	136
Atvadutuame Krašte. Eilėraštis. Liudas Gira	136
Mes Grįžom į Vilnių. Eilėraštis. Pet. Vaičiūnas	137
Lietuvai. Eilėraštis. Kostas Korsakas	137
Knygų Apžvalga. Salietis	138
Mūšio Lauke. Eilėraštis. V. Audronaša-Suchockis	139
Išlaisvinta Lietuva. Eilėraštis. Liudas Gira	139

TURINYS “ŠVIESOS” No. 4.

Atomo Energija. Dr. A. Petrika	143
Šiandien Tavo Tie Platūs Arimal. A. Churginas	149
Pasaka Apie Gegužės Vėją. A. Churginas. Eil.	149
Tarybų Tauta. Antanas Venclova. Eilėraštis	150
Zemaitė. V. Valsiūnienė. Eilėraštis	150
Zemaitė—Rašytoja. Kostas Korsakas	151
Tėvynės Laukai. Kostas Korsakas. Eilėraštis	155
Prie Zemaitės Kapo. Eilėraštis	155
Apie Vaikystę Tėvynėje. Vacys Reimeris. Eil.	155
Karo Nasrai. St. Jasilionis. Eilėraštis	156
Pavasaris. Eilėraštis. V. Valsiūnienė	156
I. Pažūrj Eisiu. Eilėraštis. St. Jasilionis	156
Bartkaus Seima. Pasakėčia. J. Marcinkevičius	157
Prūsų Lietuviai. Eilėraštis. S. Nėris	164
Saulėlydis Prie Volgos. Eil. Vacys Reimeris	164
Kur Mėlynos Bangos. Eilėraštis. P. Vaičiūnas	164
Romėnas Rolanas ir Jo Kūryba. J. Kaškaitis	165
Pražydo Mūs Zemė. Eilėraštis. Petras Vaičiūnas	171
Išėjom į Darbą. Eilėraštis. Petras Vaičiūnas	171
Priešpavasariniai Vėjai. Eilėraštis. S. Nėris	171
Knygų Apžvalga	172
Mūsų Zemė. Antanas Miškinis. Eilėraštis	174
Daina Pajūry. Eilėraštis. Antanas Miškinis	174
Artojas. Eilėraštis. Kostas Korsakas	175
Ugnis. Sonetas. A. Churginas	175

SVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Tirminesinis žurnalas

Leldžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 46 Ten Eyck Street, Brooklyn 6, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras. Atsakingasis redaktorius: A. Bimba.

No. 4 Spalis-Lapkritis-Gruodis (Oct.-Nov.-Dec.) 1945 Metai XII

Atomo Energija

DR. A. PETRIKA

1945 m. rugpj. 6 d. Jungt. Am. Valstijų sunkūs bombonešis iš savo žiočių paleido *atominę bombą* virš japonų miesto *Hiroshima*. Bombos trenksmas buvo taip didelis, kad jis nuaidėjo per visą pasaulį. Japonai teigia, jog kalbamoji eksplozija nužudė 60,000 žmonių, sužeidė 100,000, sugriovė 55,000 įvairaus dydžio pastatų ir paliko 200,000 žmonių benamiais. Už trijų dienų buvo numesta antra atominė bomba ant kito japonų miesto-uosto *Nagasaki*, kur žuvo 10,000 žmonių, sužeista 20,000, benamiais liko 90,000. Kitaip sakant, todvi eksplozijos palietė netoli pusės milijono žmonių.

Atominė bomba, kaip žudymo bei griovimo įrankis—neturi sau lygaus. Tai žmogaus mokslinio genijaus vaisius ir jo destruktivaus instinkto manumentas. Kaip didelė yra kalbamoji bomba, mūsų vyriausybė niekam nesako, tai militarinė paslaptis, nors spėliojimų yra visokių. Tūli sako, jog gatava bomba sveria apie 400 svarų, būk joje esą 11 svarų sprogstamosios medžiagos. Tačiau jos jėga paduodama gana tiksliai: ji esanti 2,000 kartų pajėgesnė už didžiausią britų bombą, vadintą „grand slam“, sveriančią 11 tonų*; jos galia lygi 20,000 tonų TNT**; jos eksplozija naikina viską 2-4 ketvirtinių mylių plote.

Atominė bomba mūsų krašto vyriausybę pradėjo dirbti, teoretine prasme, nuo 1939 m.,

kai žinomas astrofizikas Princetono Universiteto prof. Albertas Einšteinas parašė to meto mūsų prezidentui Rooseveltui laišką, ragindamas jį susidomėti radioaktingųjų medžiagų kosmiškąja jėga, bei jų galimu pritaikymu karo tikslams. Rooseveltas nedelsdamas pradėjo skatinti Amerikos mokslininkus-atomistus dirbti nurodyta kryptim. 1941 m. spalio 11 d. jis rašė Britanijos premjerui Churchillui laišką, kuriame sugestavo galimą abiejų kraštų bendradarbiavimą atominės energijos srityje. Susitarta, kad keli geriausieji Britanijos fizikai atvažiuos Amerikon ir dirbs kartu su amerikonaais ir kitų kraštų čia esamais mokslininkais. Reikalas buvo skubus, nes buvo žinoma, jog ir vokiečiai visais garais ruošiasi pasidaryti atominę bombą ir pavartoti ją prieš Jungtines Tautas. 1939 m. du vokiečių fizikai O. Hahn ir E. Strassmann paskelbė, kad jiems pavyko bandymai neutronais bombarduoti uranijų.* Vokiečiai, italai, rusai, japonai, švedai, francūzai ir danai žinojo dar prieš pastarąjį karą visą atomo energijos teoriją; žinojo, kad yra trys uranijaus varijantai—izotropai (rūšys): U-238, U-235 ir U-234. Jie žinojo ir tai, jog iš bendro kamieno išskirtas uranijus 235 (U-235) yra labai nepastovus ir kad jo atomuose, kaip ir kitų elementų atomuose, slypi milžiniška energija, susikaupusi ten

*Tonas—2,000 svarų.

**TNT—Trinitrotoluene.

*Uranijus, pavadintas planetos vardu, yra kietas šviesus metalas, kurį 1789 m. atrado Klaprothas.

prieš bilijonus metų. Mažais kiekiais jie moko nei net uranijaus atomus perskelti. Ko jie nežinojo, tai kaip būtų galima *dideliais kiekiais* pasigaminti U-235 ar plutonijaus, kaip suderinti bomboje įvairias reikiamas dalis ir kaip sprogtamąją medžiagą nusakyti momentu visą kartu išsprogdinti. Tai padarė per tris metus kelių žemių mokslininkai, dirbdami Amerikos projekte, kuriam išleista du bilijonai dolerių.

Šio straipsnio skaitytojui teks susidurti su nemaža naujų vardu, jam negirdėtų pavadinimų. Apie jį (skaitytoją) nuolatos sukaliosis atomai, molekulės, elementai, elektronai, protonai, neutronai, pozitronai, etc. Pradėsime, kaip sako, nuo pradžių, kad skaitytojui būtų lengviau suprasti tai, ką jis skaito, kad jis galėtų tiksliau painiose teorijose orientuotis.

Visa mūsų planetos (žemės) medžiaga, gyvoji ir negyvoji, susideda iš elementų, kurių iki šiol gamtoje surasta 92. Elementas, tai grynai, nedaloma medžiaga, neturinti savyje jokių kitų priemonių, kaip pav., auksas, varis, skardis, geležis, vandenilis (hidrogenas), deguonis (oksigenas), azotas (nitrogenas), siera ir tt. Tačiau gyvenimas būtų labai prozaiškas, neįdomus, jeigu mūsų žemėje visi elementai laikytųsi kiekvienas atskirai, kas sau, kitas su kitu nesijungtų. Laimė—taip nėra! Tie elementai grupuojasi, jungiasi, kombinuojasi ir dėl to mūsų pasaulis yra taip įvairus, daugiašakis ir daugiaspalvis. Iš elementų sąjungų gema gyvybė, auga vaisiai, žydi gėlės, skraido paukščiai, etc. Mūsų pačių kūnas irgi tikrai kelių elementų junginys. Iš 92-jų elementų galima sutverti milijonus tvarinių, kaip kad iš keleto kalbos raidynų raidžių galima sukombinuoti šimtus tūkstančių žodžių!

Kiekvienas elementas sudarytas iš mažutėlių vienetų, vadinamų atomais, kurių nė pro stipriausį mikroskopą negalima įžiūrėti. Jie yra taip maži, kad ant ploniausios adatos smailgalio gali sutilti jų bilijonai. Mokslininkai apskaičiuoja, jog uncijoje (šešioliktoje svaro dalyje) uranijaus, kaip sunkiausio elemento, yra apie 100 sekstilijonų atomų; gi uncijoje vandenilio, kaip lengviausio elemento, yra apie 20 septilijonų atomų. Tai visi astronomiškai skaičiai!

Tačiau gamtoje atomai, lyg kokie užkietę senbarniai, vieni nesibasto. Jie be išimties yra susijungę į grupes-grupeles, vadinamas mole-

kulomis. Atskiri atomai yra labai nepastovūs, jie greitai kimba ar tai prie kokio kito elemento, ar prie atomo to paties elemento. Molekula, tai *pastovus* medžiagos vienetas. Ji gali būti susidariusi iš to paties elemento atomo, ar iš keleto kitų elementų, jų junginys. Pav., vandens molekula susideda iš dvejopų dujų: vieno atomo deguonies ir dviejų atomų vandenilio (H₂O). Organinėje chemijoje užtikama labai didelių molekulių, susibūrusių iš kelių elementų ir daugybės atomų. Nendrių cukraus molekulių yra net 45 atomai. Mūsų kūnas sutvertas daugiausiai tik iš trijų visai susikombinavusių elementų: vandenilio, deguonies ir anglies (carbon). Kiti 9 esą kūne elementai turi proporciniai labai mažą atstovybę.

Iki šiol buvo teigiama, būk atomas esąs *nedalomas*, mažiausioji elemento dalelė, kuriai niekas negalės perskelti. Betgi vėliau patirta, kad atomas turi savo galvinyje teigiamos elektros (positive charge) *branduolį* (nucleus), apie kurį glūdi skystesnė medžiaga; kad branduolyje yra dar mažesnės dalelytės; protonai ir neutronai; kad branduolio išorėje yra lygiai tiek elektronų, kiek branduolyje protonų; kad protonai yra 1,800 kartų sunkesni už elektronus ir turi teigiamos elektros jėgą, o elektronai—neigiamosios; kad elektronai žaibo greičiu skrenda aplink branduolį—nei prisiartindami prie jo, nei nutoldami nuo jo. Kitaip sakant, atomas tai lyg koksai mikroskopiškas "pasaulis," su planetomis ir jų satelitais. Atomo "pasaulį" galima palyginti mūsiškiui, kurio centrine ašimi yra saulė: žemė yra apie 92,930,000 mylių nuo saulės, ji per 365 dienas apkeliauja 560,000,000 mylių ratą apie saulę, skrisdama po 19 mylių per sekundę.

Gamtoje yra kaip jau matėme, 92 atomų rūšys, 92 elementai. Atomas aukso yra *toksai jau*, kaip atomas geležies, švino ar kokio kito metalo. Skirtumą tarp elementų padaro tikrai skirtingas kiekis protonų, neutronų ir elektronų atome. Atomas vandendario, kaip lengviausio elemento, turi savyje tik vieną protoną ir vieną elektroną, todėl periodinėje atomo lentelėje jis pažymėtas Nr. 1; uranijus yra sunkiausias, stovi pačiame gale—No. 92. Uranijaus atome yra 92 protonai, 92 elektronai ir 146 neutronai.* Vandendario atome neutronų

*Atominį elemento svorį nusaką jo branduolyje esąs protonų ir neutronų skaičius.

suvis nėra. Jeigu mokslininkams pavyktų laisvai išimti (ar pridėti) iš atomo branduolio bent po vieną protoną, tai jie galėtų be jokių kliūčių *tvirti naujus elementus*. Pav., gryno aukso atomo branduolyje yra 79 krisleliai, o merkuriiaus (gyvojo sidabro) — 80. Jeigu pavyktų išimti iš merkuriiaus atomo branduolio vieną krislelį, tai merkurius *virstų auksu*, kurio būtų galima prisidaryti, kiek tik tai norima ir auksas netektų jokios vertės (apie tai svajojo senųjų amžių alchemikai). Kai prie uranijaus atomo branduolio buvo pridėta po vieną ekstra krislelį-protoną, tai iš jo buvo padaryta du nauji, iki tol gamtoje nežinomi, elementai: *neptunijus*, Nr. 93, ir *plutonijus*, Nr. 94.

Iki 1939 m. mūsų fizikos ir chemijos mokslai operavo senomis formulėmis bei teorijomis. Tūlos jų išdirbtos senovės graikų dar prieš krikščionybės erą; dauguma jų galioja ir šiandien. 18-tame amžiuje paskelbta „nesumušamas“ teigimas, būk *medžiagų negalima nei sutverti, nei sunaikinti*; galima esą tik jos formą pakeisti. Tai kiekvienam chemijos studentui gerai pažįstama tezė, t. v. *medžiagos konservavimo teisė*. Kita panaši teorija suverta 19-tame amžiuje, tai *energijos konservavimo teisė*, kuri sako, būk *energijų negalima nei sutverti, nei sunaikinti*; galima esą tik jos formą pakeisti. Šiuodu principu buvo laikomu viso mūsų mokslo alfa ir omega (pradžią ir pabaigą).

Tačiau 1905 m. prof. A. Einšteinas paskelbė savo *relatyvumo teoriją*, kurios viena dalis sako, jog *medžiaga gali virsti energija ir atvirkščiai—energija gali virsti medžiaga*. Nedaugelis to meto mokslininkų Einšteino teorija pasekė, o dar mažesnis jų skaičius ją suprato. Daugelis jų palaikė tai esant „matematiška fikcija“. Pats Einšteinas ragino mokslininkus savo teoriją patikrinti radioaktingųjų (spinduliuojančių) medžiagų studijomis. Kad bus kada nors suskaldyta atomas ir paleista ten slypinti milžiniška kosmiškoji energija, tuo metu veikiausiai ir pats Einšteinas abejojo. Dabartiniai gi pasisekimai atomų skaldymo srityje pilnai patvirtina Einšteino išvadas. Mes šiek tiek nusimanome, kaip perskelti nepastovų uranijaus atomą, bet kol kas dar veik neįsismokome energiją paversti medžiaga. Tai

(Tęsa ant 146 pusl.)

ANTANAS BIMBA TARYBŲ LIETUVOJ

Lietuvių Literatūros Draugijos pirminkas ir atsakomąsias „Šviesos“ redaktorius, Antanas Bimba, išvyko Tarybų Lietuvon, siunčiamas Lietuvai Pagalbos Teikimo Komiteto, kurio pirmininko pareigos jam tenka eiti.

ANTANAS BIMBA

A. Bimba išvyko, nespėjęs paruošti visų šiam „Šviesos“ numeriui raštų—kiti redakcijos nariai tai atliko.

A. Bimba—pirmas Amerikos lietuvis, lankęs Tarybų Lietuvą po antrojo pasaulinio karo. Jo misijos tikslas: susipažinti su tenaitine padėtimi, su gyvybiniais Lietuvos liaudies reikalais ir, sugrįžus pasidalinti žiniomis su Amerikos lietuviais.

Manome, kad mūsų žurnalo redaktorių sugrįš iš Tarybų Lietuvos po mėnesio-kito.

Šiuo tarpu mes linkime draugui Bimbai: psekmingai atlikti pasibrėžtą misiją ir laimingai sugrįžti namon!

ateities uždavinys*. Šviesoj dabartinių prityrimų, teks *perrašyti* visos buvusios "nesulaužomos teisės" medžiagos bei energijos konservavimo atžvilgiu. Jau žinome, jog medžiaga, virsdama energija, *nyksta, mažėja*. Radiumas,** kai jo spinduliuojamoji jėga išsibaigia, virsta švinu. Tačiau tasai švino gabalas jau sveria *mažiau*, negu jo "tėvas"—radiumas; dalis medžiagos virto energija ir išnyko. Kai dega anglis, tai iš jos gaunama energija šiluma. Likusieji pelenai, dujos ir dūmai sveria *mažiau*, negu buvusioji anglis, nes dalis medžiagos virto chemine energija šiluma. Kai dega anglis, tai *cheminė energija* gaunama iš suardymo anglies *molekulių*, iš atomų persigrupavimo į naujas, skirtingas molekulas, virtimo *nauja medžiagos forma* (pelenais, etc.). Anglies atomai čia *nesusiskaldo*, nesunyksta; jie lieka *tokie pat*, kaip kad buvo prieš degimą. Gi kai spinduliuoja radiumas, čia tai jau "kita kvita"; čia energija-spinduliavimas gaunasi iš *atominio pasikeitimo*, čia gema *naujas elementas*—švinas. Teigiama, būk visas mūsų žemės švinas yra pasidaręs iš radiumo. Iš to kai kurie mokslininkai spėja žemės amžių. Radioaktingumo fenomeno, kurį pirmas pastebėjo 1896 m. H. Becquerelis, o vėliau giliau ištyrė E. Rutherfordas, Pierre bei Marija Curie ir kiti—suvaicino svarbiausį vaidmenį bendrojo atominės struktūros įstatymo atradime ir medžiagos - energijos ekvivalencijos-tapatybės patvirtinime.

Pirma, negu prieisime prie atominės bombos padirbimo ir su tuo susietų aktualijų, bus pravartu bent rističia perbėgti tuos kelius, kuriais prie to prieita. O tasai etapas yra labai įdomus, intriguojąs. Iki 1919 m. niekas neabejojo atomo branduolio pastovumu, jo amžinumu. Tais metais E. Rutherfordas nurodė,

*Š. m. spalio mėn. 20 d. General Electric Kompanija paskelbė, kad jos Schenectady eksperimentinė laboratorija padarė galinti atomus skaldyti aparatą, pavadinatą *betatronu*, skirtinga nuo mums jau pažįstamo *cyklotrono*. Betatronas, tai masyves 130-ties tonų mašina, galinti iškelti 25,000 voltų 1,000-ties amperų elektros srovę iki 100,000,000 voltų! Jos paleisti elektronai skrieja kone šviesos greičiu—186,000 mylių per sekundę (šviesos greitis—186,273 m. p. s.). Taip lėkdami elektronai 250 kartų padidėja. Kitaip sakant, iš *energijos gema medžiaga!* Iš perskeltų siurbto atomų ji padaro kadmijų ir paladijų. Ar pavyks jai padaryti *naujus elementus*—dar nežinoma.

**Radiumas yra šviesus žibantis metalas, kurį 1898 m. atrado Marija Curie. Radiumas tirpsta pasiekęs 700 laipsnių C. (1292 laip. F.). Jo atominis svoris yra 226. Vienas jo gramas vertas apie \$37,000.

jog didelio greičio alfa rūšies spinduliai gali įvykinti tūlų pakaitų atomo branduolyje. 1930 m. vokiečiai W. Bothe ir H. Beckeris irgi pastebėjo tą patį. 1932 m. francūzai Ir. Curie ir F. Joliotas savystoviais eksperimentais priėjo tos pačios išvados. Galiau anglas James Chadwickas 1932 m. atrado, jog tų pakaitų akstinu yra atomo dalelytė *neutronas*, iki tol niekieno nepastebėtas. 1934 m. toje srityje daug dirbo italas Enrico Fermi, tačiau apie neutroną ne daug ką galėjo pasakyti. Tiek sužinota, kad jis elektros srovės atžvilgiu yra *neutrals*, t. y., neveikia nė teigiamai, nė neigiamai; kad jis yra 10,000 kartų mažesnis už atomą, susidariusį iš protonų, elektronų, neutronų, pozitronų ir kitų dalelių.

Vienas uranijaus 235 (U-235) svaras gali duoti energijos daugiau, negu 5,000,000 svarų anglies ar 3,000,000 svarų gazolinos; jo eksploduojamoji galia yra didesnė, negu 15,000 tonų TNT. U-235 yra speciali forma paprasto uranijaus (U-238),* kurio randama daugelyje pasaulio vietų, daugiausiai betgi yra mineraluose *"carnotite"* ir *"uraninite"* (pitchblende). Bėda tame, kad labai sunku jį atskirti nuo U-238. Kad toksai metalas, kaip U-235 iš viso yra gamtoje, buvo pastebėta tikta 1935 m. pagalba Chicagos Un-to prof. A. J. Dempsterio išrasto "atomiškojo mikroskopo." Patys atskirimo procesas U-235 nuo U-238 buvo atrasta visai pripuolamai, netikėtai. Tai įvyko 1939 m. sausio mėn. Berlyne, kai d-rė Lise Meitner ir prof. Otto Hahn (dirbusiu bendrai mokslinius eksperimentus per 20 metų) norėjo patikrinti tikslumą tūlų mokslinių tyrimų, darytų italų prof. Enrico Fermi.** Kai Meitner ir Hahn pradėjo neutronais "bombarduoti" uranijų 238, jie pastebėjo labai keistą to darbo rezultatą: jie gavo *barijų* ir *kriptoną*, kurių jų bandomojo medžiagos *visai nebuvo!* Tai tas pats, kaip iš vištos kiaušinio kad išsiritų antukas. Pirmą, negu juodu galėjo atminti tą mąslę, d-rė Meitner turėjo apleisti Vokietiją, nes naciai pradėjo ją, kaip žydę, persekioti, nors toji šaly buvo gimę jos senoliai ir prosenoliai! Jai tuomet buvo 60 metų amžiaus. Apsistojusi Stockholme, švedijoje, ji

*Iš 140 svarų paprastojo uranijaus galima gauti 1 svarą U-235.

**E. Fermi turėjo pasišalinti iš savo tėvynės, Italijos, kai fašistai pradėjo persekioti jo žmoną dėl to, kad ji buvo žydų kilmės. Prof. Fermi dirba Columbijos Universite, N. Y.

pradėjo įieškoti savo užduočiai atsakymo: kaip galėjo atsirasti iš uranijaus barijus ir kriptonas? Nejaugi uranijaus atomas *skilo* į dvi nelygias dalis? Jei tai būtų tiesa, samprotavo d-rė Meitner, tai būtų realizuota neapsakomos kosmiškosios energijos kiekis—200,000,000 elektroniškųjų voltų iš kiekvieno perskelto atomo!

Šį nelauktą savo prityrimą ji išdėstė straipsnyje ir pasiuntė žurnalui, kad ir kiti pasaulio mokslininkai tuo klausimu susidomėtų. Be to, ji apie tai telegrama pranešė Kopenhagone Danijos fizikui d-rui R. Frisch, žentui kito paskilbusio danų fiziko prof. Niels Bohr, kuris tuo metu lankėsi Amerikoje, norėdamas pasidalinti tūlomis abstraktės teorijos žiniomis su

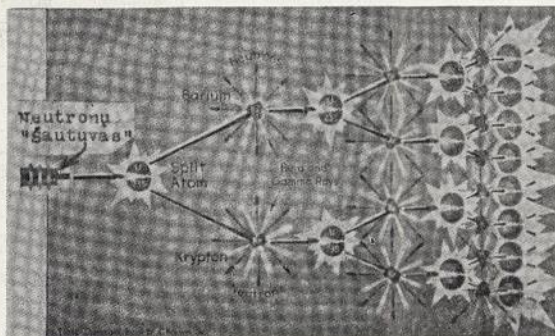
lis iš 17,000 uranijaus dalių.

Sunkiausia betgi buvo atskirti U-235 nuo kitų jo "brolių." Pirmiausia tai pavyko padaryti Minnesotos Un-to prof. Alfredui O. Nier, o kiek vėliau General Electric Kompanija padarė jo kiek daugiau. Bet tai buvo begalo lėtas procesas, padaryta tikta mikroskopiški kiekiai. Taip dirbant, būtų trukę 26,445 metai padarymui vieno gramo U-235, o padarymui viso svaro—11,995,074 metai! Aišku, kad taip dirbant negalima buvo nei svajoti apie atominių bombų darymą: tam darbu reikėjo *masinės* U-235 produkcijos, didelių medžiagos kiekių. Stokholmo Un-to prof. W. Krasny-Ergen patobulino U-235 gaminiui aparatą, galintį veikti 12,500 kartų greičiau, negu pirmesnieji. Tačiau nors ir tokiu sparčiu dirbant, vistiek būtų reikėję 960 metų vieno U-235 svaro išskyrimui.

Prof. Fermi pastebėjo, kad smarkiai per *ciklotroną* neutronais šaudantį aparatą paleisti neutronai veikia galingai, bet ne tiksliai, kad šaudant jais *lėčiau* galima geriau pataikyti į uranijaus atomo branduolį ir jį perskelti. Reikėjo surasti *stabdžius*, kurie sulaikytų žaibo greitumu lekiančius neutronus. Patirta, jog reikia tuos smarkiusius neutronus perleisti per grafitą, parafiną ir "sunkųjį vandenį"* ir jų greitis sumažėja, juos galima kontroliuoti. Dar daugiau: jog iš U-235 galima padaryti *pastovesnį* ir taip jau galingą elementą *plutonijų* (U-239), iš kurio buvo padaryta bombos, sugriovusius japonų miestus Hirošimą ir Nagasakį.

1942 m. pradžioj buvo aišku, jog masinė U-235 gamyba bus galima ir lauktoji atominė bomba galės realizuotis. Prez. Rooseveltas paskyrė didelę komisiją iš mokslininkų ir laivyno bei armijos vadų, kurios pirmininku buvo

*Sunkiuoju vandeniu, arba sunkiuoju vandeniliu, vadinama tos rūšies vandenilį (hidrogeną), kurio atomo branduolyje yra daugiau, negu vienas protonas: turis du protonu vadinamas "deuteriumu," o turis tris—"tritiumu." Pirmiausia tai pastebėjo 1932 m. H. C. Urey, F. G. Brickweide ir G. M. Murphy.

Braižinyje pavaizduota t. v. *grandinės reakcija* (chain reaction). Parodoma, kaip "gaidukas" (neutronų šautuvas) gali *momentaliai išsprogdinti* visą eksploduojamąją medžiagą. Iš ciklotrono paleistas neutronas perskelia U-235 atomą į dvi nelygias dalis—barių ir kriptoną. Išgiedvųjų skeveldrų paleisti neutronai vėl skelia kitus U-235 atomus, etc. Visa ši procedūra įvyksta *vienu akimirkiniu*. Rezultatas—perkūniškas, visanai-kindantis trenksmas!

A. Einsteinui. D-ras Frisch 1939 m. sausio 24 d. kabeliu apie tai pranešė profesoriui Bohr, o šis savo keliu painformavo šios šalies žymiausius mokslininkus ir tuč tuojau buvo sušaukta Washingtono speciali konferencija naujo "stebūklo" išaiškinimui. E. Fermi teigė, jog tajį atomų skaldymo darbą atlieka *neutronai*. Pradėta įieškoti šiam teigimui įrodymo. Eksperimentai patvirtino ne tik d-rės Meitner atradimą, bet ir tai, kad uranijaus esama trijų rūšių: U-238, U-235 ir U-234; kad energiją paleidžia U-235, o U-238 ją tramdo; kad U-234 esą labai mažai, tik 1 da-

gen. Leslie R. Groves. Pinigų nesigailėta. Buvo pastatyta trys milžiniški fabrikai ir pradėta gamyba. Šioj pramonėj dirbo 125,000 darbininkų, kuriems vadovavo apie 300 įvairių tautų bei šalių mokslininkų: fizikų, chemikų, inžinierių, radiologų, etc. Vienas tokių fabriku yra Tennessee valstijoje, kitas Washingtono, o trečias (laboratorija) New Mexico. Šių metų liepos 17-tą dieną išbandyta pirmoji atominė bomba New Mexico valst. tyruose, netoli Alamogordo aerodromo.

Karo Departamento publicistas W. L. Lawrence, savo akimis matęs bandomosios atominės bombos sprogimą Alamogorde, labai vaizdingai aprašo tą istorinį įvykį. Jo lakios fantazijos vaisius skaitosi, kaip arabų pasaka ar viduramžių romanas. Bandymas įvykinta brėkstant aušrai, kada ne tik žmogus, kosmiškosios energijos vadovas, bet ir menkiausias Naujosios Meksikos dykumų gyvūnėlis miegojo giliu miegu:

„Šį momentą iš žemės vėdaus iškilo ne šios žemės šviesa, daugelio saulų šviesa. Tai buvo saulėtekis, kokio žmogus nėra matęs. Didžiulė žalia viršaulė akimirksnyje iškilo 8,000 pėdų, ji atsimušė ir debesis ir nušvietė žemę žerincia skaistybe. Tasai milžiniškas mylios didumo ugnies kamuolys vis kilo, mainydamas savo spalvas iš raudonos ir geltoną, vis didėjo. Augo ir kilo ši galinga elemento jėga, išsilaisvinusi iš varžtų, laikiusi ją per bilionus metų... Išrodė, lyg kad žemė būtų prasivėrusi ir dangus skilęs... Nuo žemės pakilo didelis debesys ir pasiekė tą grandiozę saulę. Iš pradžių ši milžiniška dūmų kolumna buvo panaši nežemiškam grybui... Ji kilo vis aukštin ir aukštin... Ji pasiekė daugiaspalvius debesis, prasimušė pro juos ir vis kilo, kol pasiekė 41,000 pėdų aukštumą, 12,000 pėdų aukštesnę, negu aukščiausias šios žemės kalnas... Tada iš grabų tylos pasigirdo perkūniškas trenksmas, lyg kad būtų kartu sprogę tūkstančiai didžiausių bombų. Mentalę šviesos fenomeną pakeitė galingas griaustinis.“

Taip, perskelto atomo bomba neabejotinai turi didelę fizinę jėgą. Tačiau ji dar nėra visai tobula, tai yra tiktai dešimta dalis vieno nušimčio jėgos, kurią bus galima gauti iš visiškai sudaužyto atomo. Iš vieno svoro taip sudaužytų atomų bus galima gauti energijos

tiek, kiek jos yra 5,875,000,000 svarų anglies. Vietoj reto uranijaus, išmoksime truškinti ir paprastųjų metalų bei mineralų atomus. Ateities bombos bus tūkstančius kartų galingesnės, negu dabartinės!

Atominę bombą pasidaryti išmokome. Kol kas žinome tik jos destruktivę, griaujamąją, visanaikinąją jėgą. Ar galėsime atominę energiją pritaikyti konstruktyviam darbui, ar daug iš jos bus mum naudos—kol kas dar nežinome. Ar palaima ji bus žmonijai, ar baisūnas „Frankensteinas“? Sekdami poetą, galime save paklausti: „Ar keikt, ar laimint mum teks rytojų“? Mūsų krašto militariniai vadai, dalis konservatyvių politikų bei stambių industrialistų reikalauja išlaikyti atominės bombos dirbimo procesą pilniausioje slapybėje. Net mirties bausmė už tai graso. Pažangesnieji gi mūsų visuomenės vadai ir šimtai mokslininkų, davusių mums atominės energijos raktą, reikalauja, kad toji paslaptis būtų visam pasauliui prieinama ir visų bendrai kontroliuojama. Antraip, jie teigia, kiti kraštai visvien išmoks (jei dar nemoka) tas pa-baisas dirbtis ir visa mūsų civilizacija žus. 400 Amerikos mokslininkų savo pareiškime sako: „Išgalvodami atominę bombą mes tikėjome ją būsiant didele jėga pasaulio taikai ir kooperacijai išlaikyti.“

Kuriuo keliu paseks mūsų krašto vyriausybė—parodys netolima ateitis.

Kur Mėlynos Bangos

Ei, broliai, prie jūrų, į platų pasaulį!
Mūs kelias, kur Nemunas skuba laukais,
Kur mėlynos bangos bučiuojas su saule,
Kur aukso gintarais mūs laisvė nukais.

Vai, Baltijos jūra, jūružė gimtoji,
Džiugu mums nuo tavo bangyno smagaus!
Ei, motina jūra, tu laime putoji!
Jauna Lietuva tik tavim atsigaus!

I jūrą, į laisvę—gyvent, neužtrokšti!
Iškelti bures ir nuplaukt per bangas!
Šviesus švyturys mūsų Klaipėdos bokšte!
Palaimins mums kelią drąsa ir dangus!

Petras Vaičiūnas.

ŠIANDIE TAVO TIE PLATŪS ARIMAI

V. VALSIŪNIENE

Vėjai budina rytmetį pilką,
Skleidęs prieblandos rūkais aptemę,
Neseniai broliai priespaudą vilko—
Nūn su saule pasveikino žemę.

Rymo gluosniai į taką sužiūrę,
Žemę sveikina vieversio dainos,
Pagarbiai nusiėmęs kepurę
Tu žvelgi, kaip laukai saulėj mainos.

Tavo žingsniai nedrąsūs ir tylūs,
Tartum malda kalbėtum iš seno,—
Tu žemelė, iš naujo pakilus,
Būk maitintoja tėviškės mano.

Gal širdis tau kadaise nerimo,
Kaip sunku be dalios žemėj būti,—

Šiandien tavo tie sunkūs arimai
Ir pirmoji ant lauko žibutė.

Juk seniau dar prieš tekančią saulę
Su vargu pirmą vagą išvertęs,
Gal verkei, kad laukai ir pasaulis
Tartum ašara buvo apkartęs.

Laužė priespauda tavąjį slenkstį,
Laužė vėjas prie vieškelio uosį,—
Šiandien niekam daugiau nesilenksi,
Su pavasariu laisvę dainuosi.

Jeį širdis tau kadaise nerimo,
Kad sunku be dalios žemėj būti,—
Šiandien tavo tie platūs arimai
Ir pirmoji ant lauko žibutė.

PASAKA APIE GEGUŽĖS VĖJĄ

A. CHURGINAS

Debesys draikė pajudusį dangų,
Sutemos klojos... Sunėręs rankas,
Lijūdnas sėdėjau. Staiga tik į langą
Vos girdimai pasibeldė kažkas.

"Kas ten?"—paklausiau. Tyla. Tik vienodas,
Šaltas, šaižus rudeninis lietus
Pirštai barbeno, ir permirkęs sodas
Rovės murmeldamas pirmus lapus.

"Svečias—įleisk!"—tamsoje nuaidėjo,
Ir, atidaręs plačiai langines,
Įlėkė šiltas pavasario vėjas
Ir nusileido, gaivus, prie manęs.

"Mano tylus, mano senas drauguži,"—
Tarė, nupurtes rąsas nuo sparnų,—
"Sveikas! Aš, kvepiantis Vėjas Gegužio,
Kloniais dangaus pas tave ateinu.

Tavo tėvynėj aušra nebešvinta,
Nešlama sodai, šalną pakąsti,

Tik tavo broliai, tik seserys krinta—
Krinta lyg lapai nūriam lapkrity.

Bet neliūdėk! Ne už jūrų tas laikas,
Kai sulinguos mano šaunūs pulkai.
Krankite, juodvarniai, krankite, klaikūs,
Jums šioj pagairėj plasnót neilgai!

Tarė—ir vėlei į naktį išskrido...
Daugel tvirtovių nuo tos valandos
Dulkėm pavirto, daug snaigių nukrito,—
Aš gi jo balsą girdžiu nuolatos.

Sklaudosi ūkanos. Baltija ūžia.
Gieda nubudintas choras pušų...
Aš tavo pasaką, vėjau gegužio,
Skambančiai žemei šiandieną nešu.

Lėkite žodžiai, lyg paukščiai, pasauliu,
Lėkit baltai debesėlių pūkai,
Lėkite, šaukite: "Tūkstančiai saulų
Pergalė rieda Tėvynės laukais!"
1943 m.

TARYBŲ TAUTA ŽEMAITĖ

Tavo veidas nugrubo nuo vėjo,
Plakė liepsnos jį miestų gaisrų,
O kolonos vis ėjo, ir ėjo, ir ėjo
Dieną naktį kryptim vakarų.

Tu gulėjai tarp balų parkritus,
Tu šliaužiai per pusnynus gilius,—
Temo naktys bežvaigždės ir švito vėl rytas,—
Tu bridai per sraunius upelius,

Kėleis rėvomis ūžiančių upių,
Stingai šaltį šarmotų žarų,
Miline nuo žiemos darganų apsisupus
Labirintuos šaltų ežerų.

Kelio dulkės, ir akmens, ir saulė.
Saulė, Saulė—paklaikus kaitra,
Lyg išsivilo ir išdegė viskas pasaulyj,—
Lašo vandens niekur nėra.

O į vakarus ėjo ir ėjo
Nesulaikomi mūsų pulkai.
Gaudė jūrų platybės, nuo šūvių drebėjo,
Ir gelmėn grimzdo, nėrės laivai,—

Jie gyveno, kovojo ir žuvo,
Kaip kad žūva kareiviai jauni.
Užė, krikė, ir lūžo, ir krito lėktuvai,
Degdami debesų tvenkinį.

O į vakarus ėjo ir ėjo
Kraujas, plienas, mašinos, žmogus—
Amžina ir didi nuostabi epopėja,
Kaip gyvybė, valia ir dangus.

Prasiskyrė net debesys gilūs,—
Lig žvaigždynų galva iškelta,
Kai visu ūgiu pergalėj savo pakilus
Atsistojo Tarybų Tauta.

Antanas Venclova.

Toli tos dienos—baudžiava ir rykštės,
Kai tu pro šalį eidama daireis,—
Ir liūdnos buvo godos vakarykštės,
Ir dar liūdnesnės dainos vakarais.

Kažkas dar saulėj netekėjus kėlės,
Nubraukdamas rasas žiedų visų,
Gyveno, kad kitiems žydėtų gėlės,
Kad žemėje kitiems būtų šviesu.

O tu žvalgeis į liūdną liaudies dalį,
Gyvenimas taip nuostabiai klaikus,
Bet ėjo žiemos šerkšnomis nubalė,
Į širdį jos susiradai takus.

Čia rūmai, o tenai pasvyrę lūšnos,
Varguolio laimė burtais užkeikta,
Žinojai tu tiktai, kad nepalūš jos,
Kad lūšnom prisikels diena kita.

Klauseis ilgai, kaip tavo liaudis šneka,
Jos sielvartą, jos skurdą surinkai,
Numynus varganą jaunystės taką
Tu knygoje su ja gyventi laikai.

Tavęs nėra. Visų toks laukia kelias,
Ir niekas nesugrįžo iš tenai,
Tik rudens vakaras, Marti, Kurmelis,
Gyvens, bylos, liks žemėj amžinai.

Visi, visi išeis iš knygos lapų
Ir nemarybėn vieškelį nuties,
Nueis tik sausus dilgės į anapus,
O tau nebus pasaulyje mirties.

Ir aš matau, kaip tu eini į žmones
Įdiegti laisvės spindulio juose,
Kaip išeinį iš tos vargų kelionės...
Ir knygos lapas virpa rankose.

V. Valsiūnienė.

ŽEMAITĖ—RAŠYTOJA

KOSTAS KORSAKAS

Minime Žemaitės gimimo šimtmetį, tačiau jos rašytojiškumo gimimo pusšimtį turėjome minėti pernai. Pirmasis Žemaitės apsakymas „Rudens vakaras“ buvo išspausdintas 1894 metais. Taigi, praėjo jau penkiasdešimt metų, kaip mūsų literatūroje suskambėjo Žemaitės žodis. Tai pakankamas laiko tarpas, kad būtų patikrinta jos raštų išliekamoji vertė. Žemaitės kūryba pilnai išlaikė šį bandymą ir tuo įrodė, kad ji yra tikras mūsų literatūros auksas, nebijęs laiko rūdžių ir šviečias juo skaidriau, juo smarkiau jį trina metų dantys.

Šiandien jau niekam nebereikia įrodinėti žemaitę esant mūsų literatūros klasike, o jos raštus—mūsų brangiuoju turtu. Tačiau kokios vertės tas turtas—kaip tik šiandien pravartu paskaiciuoti ir pasigėrėti, kaip gėrimasi atidaryta skrynja, pilna žėrinčių brangenybų.

Žemaitė atėjo į mūsų literatūrą kaip mažai raštinga rašytoja. Tai skamba paradoksaliai, bet taip buvo iš tiesų. Pirmųjų jos apsakymų rankraščiai buvo parašyti tokia netaisyklinga rašyba, kad redaktoriai juos vos galėjo išskaityti ir suprasti. Ir vėliau žemaitės raštai reikalavo rašybos taisyimo. Tačiau tai nebuvo pradedančio rašytojo yda ar silpnumas, būdingi nesubrendusiai jaunystei, reikalingai dar pasimokyti rašto. Žemaitė ėmėsi plunksnos jau žilstančia galva, eidama keturiasdešimt devintuosius savo amžiaus metus. Jos neraštingumas buvo jos sunkaus, vargingo gyvenimo vaisius. Bet užtat ji puikiai, ligi panagių pažino tą gyvenimą su visomis jo išvirkščiomis pusėmis. Ir jei prie smilkstančios žibalinės lemputės po sunkaus dienos darbo popieriuje kryvuliavo raidės, rašytojo ranką valdė tokios gyvenimas. Žemaitė į mūsų literatūrą atėjo su tokiu giliu gyvenimo pažinimu ir su tokiu pilnu subrendimu, kaip nė vienas mūsų rašytojų. Ji su savimi atsinešė tai, ką vadiname gyvenimo išmintimi. Ir toji gyvenimo išmintis yra pats brangiausias jos raštų turinys. Jau dėl jo vieno Žemaitės kūryba įgyja tokias vertes, kuri kitiems rašytojams dažnai nepasiekiamo nei ilgomis literatūrinėmis studijomis, nei paviršutinišku talento blykstelėjimu. Ir užtaigi nors Žemaitės raštas pradžioje buvo vaikiškai

silpnas, jau patys pirmieji jos žodžiai buvo tokie tvirti, kaip iš granito. Ir jie iš karto gulo mūsų literatūron taip patvariai, kad rašytoja, vos ėmusis plunksnos, tuoju galėjo pradėti statyti ant jų, lyg ant kokio pamato, didįjį savo kūrybos rūmą. Ir ji tą rūmą ėmėsi statyti su stebinančiu atkaklumu ir pasisekimu, jau antraisiais metais po pirmojo bandymo išspausdinimo parašydamas savo šedevrą „Marčia.“ Tai rodo, kad mes Žemaitės kūryboje iš karto susiduriame su apsisprendusiu protu, su nusistovėjusiais jausmais, su atbaigta asmenybe, kuri vėliau dar įvairės ir turtės, bet iš esmės jau nebesikeis. Ir geriausios Žemaitės apysakos kaip tik buvo parašytos pirmuoju jos literatūrinio darbo dešimtmečiu, kai rašytoja tarsi skubėdama bėrė skaitytojui pilnomis rieškučiomis tai, ką buvo prisirinkusi gyvenime per 50 metų.

Kokioje gi visuomeninėje aplinkoje susidėjo ta Žemaitės išmintis ir kokiais gyvenimo vaidais ji pasireiškė jos raštuose?

Lietuvos kaimas išaugino mums Žemaitę, ir kaip geriausioji mūsų kaimo buities vaizduotoja ji įėjo lietuvių literatūron. Kaimo gyvenimas, kaimo žmonės, kaip darbai, Lietuvos laukų gamta—štai toji stichija, kurioje pajėgiausiai ir ryškiausiai pasireiškė Žemaitės talentas. Tačiau Žemaitė nebuvo tik paprasta vaizduotoja, abejinga kaimo buities stebėtoja, šalta etnografe, kuriai visvien, kokia toji buitis. Ji pirmiausia buvo aistringa tos buities vertintoja ir kritikė, įsiekojusi joje šviesių ir ypač tamsių pusių, jas kėlusį aikštėn, teigusi arba neigusi. O orientuotis mūsų kaimo buities reiškiniuose, skirti juose balta nuo juodo, pažangų nuo atžangaus Žemaitės metu nebuvo jau taip lengva, kaip iš šalies atrodo. Tokiai teisingai orientacijai reikėjo ne tik gyvenimiško pastabumo ir menininko talento, bet ir gilaus proto, aiškaus visuomeniško žvilgsnio, istorinės raidos nuojautos.

Žemaitės gyvenamasis metas sutapo su dideliais vidiniais pasikeitimais Lietuvos kaime. Baudžiavos panaikinimas buvo toji riba, skyrusi senąjį, feodalinį Lietuvos kaimą nuo nau-

jojo, besiplėtojančio jau kapitalistinėse sąlygose. Istorinėje kovoje su dvaru ir bajorija lietuvius valstietis tada išėjo laimėtoju. Lietuvos kaime sparčiai reiškėsi nauji socialiniai ir ūkiniai veiksmas. Išliko pinigų reikšmė, pradėjusi lemti pačią žmogaus vertę. Iš miesto į kaimą plūdo tokios įtakos, kurios iš esmės keitė kaimo buities veidą, griovė jo patriarchalinius pagrindus. Vis griežčiau ėmė reikštis dviejų kartų skirtumai, aiškėjo tėvų ir vaikų nesutarimai. Kūltūra ir švietimas vis labiau užvaldė jaunuomenės dvasinius polėkius. Priaugę liaudies kartai parūpo spauda, mokykla, šviesesnis ir laisvesnis gyvenimas. Jai buvo jau nebe visvien, kokia kalba ir kokių tonų į ją buvo kreipiamasi bažnyčioje, klebonijoje, valsčiaus raštinėje. Šalia socialinio, klasinio apsisprendimo stiprėjo ir tautinė sąmonė. Tačiau feodalinė senovė, jos nykūs ir juodi palaikai, tamsa ir prietariai, medžiaginis skurdas ir dvasinis vergiškumas, nuolankumas dvarui ir baimė ponui, pakalikiškumas galingesniajam ir grobuoniškumas silpniesiojo atžvilgiu dar daugelyje sričių tebesilaikė patvariai, iš paskutiniųjų tebegynė savo pozicijas ir traukė į save, kaip masinantis žaliu lūnas.

Tokių pereinamųjų momentų lengva pasirinkti ne tikrąją, ne su istorinės raidos pažanga sutampančią kryptį. Juo lengviau tai galėjo atsitikti su Žemaitė, kuri juk buvo kilimo bajorė, jaunystės dienomis pati mačiusi poniško gyvenimo. Ak, kaip lengva buvo jai nuslysti į žlungančio dvaro poetizaciją, o kaimo buityje idealizuoti atgyvenusius palaikus, patriarchalinį šeimos uždaramą, religinį prietaringumą, skurdžiąją sodžiaus romantiką, kaip tai mes matome kai kurių kitų mūsų ano meto rašytojų raštuose.

Tačiau to kaip tik neatsitiko. Žemaitė pasirinko tikrąją kryptį ir teisingąjį kelią. Ir tai yra ne tik jos nuopelnas, bet ir jos talento, jos visuomeninio susiorientavimo įrodymas. Sutapusi savo gyvenimu su liaudimi, ji ir savo kūryboje liko ištikima gyvybiniams liaudies interesams, trokšdama mūsų darbo liaudžiai gerovės, šviesos, laimingos ir laisvos ateities. Demokratizmas visa savo tikrąja esme žymi Žemaitės tiek gyvenimą, tiek ir kūrybą.

Liaudis stovi jos dėmesio centre, yra jos literatūrinių rūpesčių objektas, svarbiausias jos raštų veikėjas. Kovoje prieš dvarą ir prieš po-

ną Žemaitė visada palaiko valstietį. Ji savo raštuose atvirai remia mūsų valstiečio pastangas pakilti į aukštesnę tiek medžiaginio, tiek dvasinio gyvenimo pakopą. Ji savo sveiku instinktu iš karto nujautė, kad mūsų valstiečių pažangoje, tame liaudies veržimesi į geresnį gyvenimą įsikūnijo pati istorinė pažanga, reiskiasi esminiai tos pažangos varikliai. Ir užtat su ypatinga aistra Žemaitė puola savo raštuose visa tai, kas trukdo tai pažangai, kas stabdo mūsų liaudies medžiaginį ir dvasinį progresą.

Iš vienos pusės Žemaitė savo apysakose iškelia tos pažangos pirmuosius reiškinius, kuriuos ji savo pastabia akimi įžiūri gyvenime, ir tuo duoda progresyviškai ryškų savo epochos atvaizdavimą, iš antros pusės—ji savo realistine kritika veikia tą gyvenimą, skatindama ir palaikydama jame pažangumo ir šviesos pradus. Nors Žemaitė ir nepavyko išvengti kai kurių prieštaračių, ėjusių iš paties gyvenimo, nors jos raštuose ir nerandame aiškaus socialinio idealo, tačiau ji niekur nenukrypo ir į reakcijos pusę, visą laiką nuosekliai išsilaikydama liaudiškai demokratinėje plotmėje. Todėl Žemaitės raštai yra turėję mūsų liaudžiai didelės auklėjamosios reikšmės ir suvaidinę žymų progresyvinį vaidmenį mūsų kairiosios visuomeninės krypties susidaryme.

Žemaitė buvo atvira ir negailestinga kritikai visiems, kas siekė slėgti mūsų liaudį, ją išnaudoti, misti jos prakaitu ir pelnytis iš jos tamsumo — visvien, ar tai būvo dvarininkas, ar caro policininkas. Joks mūsų liaudies eksploatatorius nerado sau palankumo Žemaitės raštuose — jie čia parodomi su nuplėstomis kaukėmis, negailestingai apnuoginti ir ištatyti viešam pasmerkimui.

Tačiau Žemaitė buvo šviesa ir bet kokia mūsų liaudies idealizacija, perdėtas kaimo buities dailinimas, sąmoningas jos tamsiųjų pusių nuslėpimas. Karštai mylėdama liaudį, Žemaitė ne mažiau karštai puolė visa tai, kas toje liaudyje buvo neigiama, šalintina. Blai vių, atvirų, tikrai realistiškų žvilgsnių ji žiūrėjo į mūsų kaimo gyvenimą XIX amžiaus antroje pusėje ir čia matė dar tiek tamsos, prietarų, skurdo, apsilėdimo, vergiškumo, nesantaikos, medžiaginio ir dvasinio atsilikimo, baudžiavinės praeities liekanų, savanaukiško gobšumo, žmogaus vertės paneigimo, kad jos raštai, su nuostabių atvirumu vaizduo-

ja visas tas neigiamybės, yra patys juodžiausieji mūsų literatūros puslapiai, skirti Lietuvos kaimui. Ir vis dėlto čia viešpatuoja ne tamsa, o tie pirmieji šviesos spinduliai, kurie jau įsiskverbė į tą "tamsos karalystę" ir sklaido jos šešėlius. Gilus žemaitės demokratizmas, karšta liaudies meilė, aiškus pažangumas, noras ir smerkiant padėti padaro žemaitės raštus šviesius, neužtemdytus pesimizmo, veikiančius gaivinaimai ir pakeliama, o ne slėgiama. Ir todėl toji pati jos taip aštriai pliekiamoji mūsų liaudis neturi ko užsigauti ant rašytojos nes ji aiškiai jaučia, kad apie jos ydas kalba ne priešas, o draugas, pilnas noro ją auklėti ir jai padėti. Štai kodėl žemaitė pasidaro mėgiamiausia ir mylimiausia mūsų liaudies rašytoja.

Žemaitė savo raštuose palaiko mūsų valstietį jo socialinėje kovoje ir jo veržimės į geresnį ekonominį gyvenimą. Žemaitės teigiamai vaizduojamasis valstietis yra tikras darbo žmogus, kuris paprastai savo paties triūsų ir prakaitu pelnosi tiek kasdieninę duoną, tiek susikuria sau geresnį rytojų. Stambieji mūsų kaimo žemėvaldžiai, gyveną samdinių darbui, žemaitės asmenyje nesulaukė nei savo rašytojos, nei savo poetizuotojos. Žemaitės raštų socialinės tendencijos yra sveikos ir pažangios, jos niekur neįeina į konfliktą su darbo valstieties interesais. Taigi, kai vadiname žemaitę liaudies rašytoja, visada turime atsiminti, kad ji pirmiausia buvo darbo liaudies rašytoja. Ir tai taip pat yra didelė jos raštų teigiamybė, visada užtikrinanti jai darbo žmonių širdyje giliausią simpatiją.

Žemaitė savo raštuose davė ne tik visą eilę ryškių mūsų kaimo buities paveikslų, dažnai įdomių ir etnografinių požiūrių, bet ir visą galeriją mūsų liaudies žmonių. Kam nežinomi jos Vingių Jonas, Petras Kūrmelis, Topylis, Drievų Katrė, Tupikis ir Veronė, Drukenis ir dar visa eilė smulkesnių personažų? Užtenka tik paminėti vardus, kad jie kaip gyvi atsistotų prieš mūsų akis. Tai ne šiaip sau paprasti apysakų veikėjai, o ryškūs tipai, kurių poelgiuose reiškiasi būdingieji kaimo buities, papročių ir pažiūrų bruožai. Daugumas jų — tai tamsūs, prietaringi, pikti ir savanaudžiai žmonės, charakteringi "tamsos karalystės" atstovai. Jų asmenyse žemaitė atskleidžia tas ydas, kurias ji savo raštuose bei atodairos puola ir smerkia.

Žemaitės raštų žmogaus veikimo ratas nėra platus, jis daugiausia veikia šeimos ribose. Šeima žemaitėi yra tas pagrindinis socialinis narvelis, kuriame atsispindi visi didžiojo visuomeninio kūno procesai. Štai kodėl šeimos problemos yra centrinės žemaitės raštuose. Atkreipusi tokį didelį dėmesį į šeimą, žemaitė negalėjo nepastebėti tos vergiškos būklės, kurią šeimoje anais laikais užėmė moteris. O gal kaip tik dėl to moters asmenybės paneigimo žemaitė ir rūpinosi taip šeimos klausimu. Pati sukūrusi šeimą prieš nusistovėjusias tradicijas, daug dėl to patyrusi sielvarto, ji negalėjo likti abejinga ir kitų atžvilgiu. Mūsų literatūroje mes neturime kito tokio rašytojo, kuris taip griežtai būtų pakėlęs moters asmenybės klausimą, kaip žemaitė. Siekdama išlaisvinti moterį iš prietarų, iš medžiaginio savanaudiškumo varžtų, iš brutalaus vyro vergovės ir pakelti ją ant tikrojo žmoniškumo pakopos, žemaitė iš tikrųjų siekė tobulesnės visuomenės, nes ten, kur moteris tebėra vergovėje, negali būti kalbos apie visuomeninę pažangą. Lietuvos moterys pirmiausia turi būti dėkingos žemaitėms — jų teisių, jų laisvės, jų žmogiškosios asmenybės karštai gynėjai.

Žemaitės raštų žmogus neplačios dvasinės apimties, paprastas ir kasdieniniškas, tačiau tikrai lietuviškas, ir galima sutikti su prof. V. Mykoliaičiu, kad jis yra "tobulčiausia etninio lietuviško charakterio išraiška" mūsų literatūroje. Tiesa, tas charakteris pažymėtas būdingomis savo gyvenamojo meto ypatybėmis, ir žemaitės raštų žmonės prieš mus pirmiausia atsistoja kaip XIX-tojo amžiaus antrosios pusės Lietuvos kaimo gyventojai. Tačiau juo labiau mes tolstame nuo žemaitės gadinės, juo ryškiau atsiskleidžia jos vaizduojamųjų žmonių tikroji vidinė esmė, jų gilūs žmogiškumas, nusikratęs ano meto kasdienybės žymių. Šiandien "Marčios" ar "Petro Kūrmelio" scenos prieš mūsų akis vis labiau iškyla ne kaip nevykusios, savanaudiškais medžiaginiais sumetimais pagrįstų vedybų, taip dažnų anais laikais, problema, o kaip gili pažeistos žmogaus asmenybės tragedija. Šiuose kūriniuose mus šiandien pirmiausia pagauna ir ligi širdies gelmių sujaukina žemaitės humanizmas, toks būdingas visai jos kūrybai. Ir tai, kas žemaitės raštuose dar taip neseniai atrodė pažymėtina tik gyvenamojo meto aktualiųjų ženklu, kas buvo priimama ir vertinama tik kaip

praeinamo pobūdžio didaktika, tai šiandien laiko perspektyvoje—nusivalo nuo paviršutiniško moralizmo tendencijų ir pakyla ligi plačių, ilgims laikams išliekančių meniškų apibendrinimų. Taip šiandien išryškėjo žemaitės menininkės, žemaitės psichologės, žemaitės—žmogaus dvasios žinovės talentas, kurį jai kai kas dar neperseniausiai norėjo ginčyti.

Kalba—mūsų turtingoji, skambioji kalba, štai dar viena tų brangenybių, kuri žėri Žemaitės raštuose ir suteikia jų puslapiams nuostabios gyvybės. Pats Jablonskis kadaise rašė žemaitėi: "Iš Tamstos raštų... mokiaus kitados ir gyvų gyviausios, gražių gražiausios žmonių kalbos." Ką jų bekalbėti eiliniam skaitytojui—jam žemaitės raštai ištisas gimtosios kalbos lobynas, pilnas rečiausių liaudies posakių, patarių, priežodžių, stebinąs gramatikos ir sintaksės lyčių senumu bei įvairumu, žavės meniniu žodžio tikslumu ir ryškumu. Užtenka mums tik išgirsti: "Taigi, taigi, kaipgis...", kad vienas šis posakis tuoj išsautų prieš mūsų akis kaip gyvą tipingąjį "vyrą iš stuomens ir iš liemens"—nevalą Vingių Joną. O tokių ryškių charakterizavimo priemonių žemaitės raštuose mes randame aibes.

Visą žemaitės atvaizduotąjį žmonių gyvenimą, jų dažnai tamsią ir pilką buitį supa šviesus gamtos pasaulis, kurio talentinga menininkė pasirodo žemaitė. Ji viena pirmųjų įvedė Lietuvos peizažą į mūsų literatūrą, suteikdama jam čia savarankiškos gyvybės. Mūsų krašto laukai ir pievos, vandenys ir dangus gyvena jos raštuose drauge su žmonėmis. Lietuvos gamta žemaitė atkuria paprastomis, neįmantriomis literatūrinėmis priemonėmis, bet nuostabiai tiksliai, pastabiai, vaizdingai, kad mes iš karto pajuntame Lietuvos laukų kvapą ir lietuviškosios padangės saulę. Žemaitė yra mūsų peizažo meistrė, mokiusi ir tebekokanti mylėti gimtąjį kraštą, ne tik jo liaudį, bet ir jo paprastą, širdžiai taip mielą ir artimą gamtą, kurios grožį ji mums meistriškai atskleidžia savo raštuose.

Tokios yra pagrindinės idėjinės ir meninės vertybės, kurių mums duoda žemaitė rašytoja.

Dėl savo pažangių minčių, dėl gilaus demokratizmo, dėl atvirų antiklerikalių tendencijų žemaitė seniau buvo nusipelnusi mūsų literatūroje kairiosios rašytojos vardą, kai kieno už tai buvo apšaukta laisvamane ir dėl to nemėgiama ar net ujamą. Ir pati žemaitė nieka-

dos nesislėpė su savo kairumu, visada liko ištikima pažangioms pažiūroms. Į amžiaus galą ji dar labiau pakairėjo, nuo liberališkai demokratių pozicijų vis labiau pakrypdamą į socialistines. Ir tai nebuvo atsitiktinumas. Dar XX amžiaus pačioje pradžioje, kai tik ėmė rodytis pirmoji lietuvių socialistinė spauda, mes jau matome žemaitę "Darbininkų Balso" bendradarbių tarpe. Pirmojo pasaulinio karo metu žemaitės ryšiai su darbininkiška spauda ir socialistiniu sąjūdžiu dar labiau sustiprėjo jai būnant Amerikoje. Socialistinės idėjos nebespėjo plačiau pasireikšti žemaitės grožiniuose raštuose, tačiau jos publicistikoje ir laiškuose randame aiškius jų pėdsakus.

Tai daro žemaitę dar brangesnę tarybinei Lietuvos visuomenei. Žemaitės tolydinis kairėjimas nebuvo tik progresyvinės spaudos ir kairiųjų mūsų veikėjų įtakos jai pasekmė, kaip tai kas mėgino aiškinti. Tai buvo nuosekli jos ideologinė evoliucija, vedusį ją prie loģiškos vieninteliai teisingos išvados, kad ateitis priklauso dirbantiesiems. Tai taip pat buvo jos gilios istorinės nuojautos, šviesaus proto ir tyros sąžinės įrodymas. Tačiau tokia žemaitė — žemaitė, socialistinių idėjų šalininkė, kapitalistinio smurto priešininkė, — niekada nebuvo mėgiama buržuazinėje Lietuvoje, o šie jos veido bruožai visai buvo stengiamasi iškreipti ir nuslėpti nuo visuomenės, ypač nuo jaunimo. Užtai šiandien apie tai reikia kalbėti ypatingai pabrėžtinai. Mūsų visuomenei turi pasidaryti žinomas visas žemaitės literatūrinis palikimas, išaiškėti tikrasis jos veidas. Atėjo žemaitės metai — ir ji dabar turi iškilti visu savo ūgiu. Tik tarybinėje santvarkoje žemaitė tikrai pasidarys mylimiausioji mūsų liaudies rašytoja.

Žemaitė mūsų literatūroje visada buvo idėjinio pažangumo, rašytojiško principiskumo, realistinio tikrumo mastas. Literatūrinių srovių gincuose žemaitės vardas buvo tas lozungas, su kuriuo paprastai ėjo mūsų pažangieji rašytojai, siekę savo raštais padėti darbo liaudžiai, atvaizduoti jos tikrąją buitį, įkvėpti ją kovai dėl šviesesnės ateities. Žemaitė jiems buvo ir mokytoja, ir pavyzdys. Didžioji mūsų realizmo klasikė dažnai kovojo drauge su jais, buvo drauge su jais puolama ir jų kiek galint ginama. Ji buvo mūsų pažangiųjų rašytojų vėliava ir skydas. Ir šiandien besikurianti jauna lietuvių tarybinė

literatūra žemaitę taip pat laiko vienu svarbiausių literatūrinio palikimo stulpų, kuriais galima remtis, kaip gyvu ažuolu, netrukus duosiančiu vešlių atžalų. Tegu tos jaunosios atžalos bus vertos savo mokytojos ir įkvėpėjos, mūsų literatūros garbės ir pasididžiavimo — senutės žemaitės!

✓ Prie Žemaitės Kapo

Pavasarij, kaj glaudžias prie berželio
Jauna įsimylėjusi pušis,—
Poetas, pražingsniuodamas pro šalį,
Ant tavo kapo, liūdnas, parašys:

“Čia ilsisi žemaitė, mūsų liaudies
Ir mūsų žemės atžala didi,
Tegul per amžius nenustoja gaudęs
Jos žodžio aidas Lietuvos širdy...”

Džiaugsmas žmogaus prabėga lyg šešėlis,
Pražyla kasos žaliojo želmens,
Bet tavo šaunūs Petrai ir Marcelės,
Tarytum žvaigždės, niekad nepasens!
A. Churginas.

Tėvynės Laukais

Kaip gera vėl eiti tėvynės laukais,
Išdegintais karo, bežiedžiais, pilkais,
Lyg nieko gražesnio nebūtų už juos,
Kai želmenio pirmo daigai sužaliuos.

Išblukus padangė gimtosios šalies,
Kai pirmąją rasą ant žemės palies,
Tarytum šaltinis gyvybės gaivus,
Pakels vėl į saulę dirvas ir javus.

Ir vakaro rūkas, ir ryto žara,
Žvaigždynais sužibus naktinė skara,
Vidudienio saulės degų spinduliai,
Ir vyturio aidas padangėj gillai,
Kaitros išsiliejus taurė sklidina,
Miškų ir pušynų žalioji daina,
Upelių sruveną melsvi kaspainai,
Ir mintys, kuriom kankinai, gyvenai,
Ir ilgesio, liūdesio, džiaugsmo gaida
Į vieną susipina giesmė tada
Kai grįžęs eini tu tėvynės laukais,
Išdegintais karo, bežiedžiais, pilkais,
Ir savo širdy gaivalingai jauti,
Kaip giesmę tą gieda tau žemė pati.

Kostas Korsakas.

Apie Vaikystę Tėvynėje

Suposi palangėje vyšnaitė—
Aš mažam lopšelyje supaus,
Bitė pievos dobilėlius skaitė,—
Aš bailiasias žvaigždutes dangaus.

Debesėliai skrajūs ir išdykę
Juokino pro langą vis mane,
Motina niūnavo dainą tykią,
Švelniai pavadintą lopšine.

Kas pavasarij lieknos vyšnaitės šakos
Rėdėsi baltai ir raudonai,
Saulėje išilęs gelsvas takas
Buvo man pasaulis ir namai.

O kai vasara sužaisdavo plaštakėm,
Sužydėdavo margų gėlių kerais,
Aš džiaugiaus kvapių slyvų kekėm
Ir jaukais, variniais vakarais.

Iš balų, pro drungną, šyvą rūką
Kilo žemėn migdanti varlių giesmė—
Aš užsnūdavo laukai, baltai nurūkė
Ir nutildavo dienos garsų versmė.

Tik prie upės kranto susigūžę,
Vis dainuodavo naktigoniai keli
Apie mylimą mergaitę ir karužę,
Ir lapojantį vargelį pakely.

Vacys Reimeris.

Į Pajūrį Eisiu

Manoji širdis—tartum pajūrio bangos,
Nurimti šiandieną negali,—
Siūbuoja ir daužos, ir galiesių verkia,
Lyg jaučiant likimą bedalį...

Krūtinė suvargus, skausmais suvyniota,
Kur tinkamą vaistą jai gauti?
Draugams pasiskūsti—ar bus kas užjaučia?—
Jie žino tiktai pajauokauti...

Į pajūrį eisiu—bangas pamatysiu,
Ko jos nenurimsta?—paklausiu.
Iš mano širdies neramumą išimti—
Nuo jų aš pareikalausiu.

Gal bus jos taip geros—į manąją širdį
Ramumo norės įgauti?
Jei ne—pažiūrėsiu, gal jų įsiaištinimas
Mane pamokins kaip gyventi!

St. Jasilionis.

Atstatysime Gedimino Miestą

Vilnelē juosē pilij aukštā,
Ir rūmas snaudē prie pilies,
Ir jaunos širdys daužēs auštant
Karštai žadēdamos mylēt,

Ir plakēs vēliavos raudonos,
Ir džiaugēs nerami dvasia...
Bet Vilniun įžengē teutonas
Ir miestas skendo kraujuose,

Ir minios, vedamos į mirtį,
Į pilį žvelgē ir namus,
Ir taip klaiku jiems buvo skirtis,
Ir likt klaiku taip buvo mums...

Ir naktį, kruviną ir baltą,
Godojom vieną godą mes:
Kada atgal, kada ateisit,
Kada išlaisvinsit minias?

* * *

Vilnelē juosia pilij aukštā,
Ir plakas vējo keliama
Ant Gedimino Kalno auštant
Tarybų žemēs vēliava,

Ir tankai rieda vakaruosna,
Ir saulē rieda iš paskos,
Ir vēl poetas skambų posmā
Tēvnei mylimai posmuos,

Ir vēl širdis laisvai tuksena,
Įaugom vēl savon šalin.
Tik Gedimino miesto seno
Grīfūvēsiai dairosi aplink,

Ir vējas skardā garsiai laužo,
Ir krenta vienišas akmuo,
Ir žiurkēs bastosi po laužā,
Ir vējas mūrų gūdumoje...

Ir akmenys prabyla kurtūs—
Žiūrēk, teutonas buvo čia.
Ir kas per šimtmečius sukurta
Jisai sudegino nakčia...

Ir prašo akmenys: gyvybę
Atgal įkvėpkite į mus.
Nenorime dūlēt užmīgę,
Mes norim grįžti į namus.

O Vilniaus akmenys mielieji,
Vėl miestas—milžinas išaugs.
Mes tie, kurie į formas liejam,
Mes tie, kur statom lig dangaus.

Mes tie, kurie gyvybę kuriam,
Ir savo rankose kietai
Suspaudę ateitį mes turim,
Nes mes—istorijos vaikai.

Ir ant sudegintų griūvėsių
Vėl Gedimino miestas augs.
O mes jam kilt aukštai padėsim
Ranka tarybinio žmogaus.

Vytautas Sirijos Gira.

Karo Nasrai

Liūdna jinau buvo iš ryto,
Liūdna jinau nūn—vakare,
Širdis nebegali nurimti:
Meilužis jos žuvo kare...

Nors gėlės čia šypsos prieš saulę,
Nors čiulba lakšutėlė medy,
Nemielos, nemielos jai dienos,
Audra tiktai sukas širdy...

Audra, kuri neina į šalį,
O dūksta, o siautoja čia,—
Gyvenimą, rodosi, griauja:
Vidurdienį verčia nakčia...

Ją draugės ateina lankyti,
Skausmus nuraminti širdies,
Bet vaizdo baisingojo karo
Negali ištraukti iš minties.

Ji žino—jos brangų meilužį
Prarijo tie karo nasrai...
Ir jos ir kitų liūdno širdys,
Kančioje tebegrimsta... tkrai...

Ir viltys skaistesnio rytojaus
Išnyko, kaip nyksta rasa,
Vien liūdesį, kančią, dejonę
Tegirdi, rodo, žemė visa...

Liūdna jinau buvo iš ryto,
Liūdna jinau nūn—vakare,
Širdis nebegali nurimti:
Meilužis jos žuvo kare...

St. Jasilionis.

Bartkaus Šeima

J. MARCINKEVIČIUS

I

A p y s a k a

Nuo senų laikų, šalia kits kito, stovėjo miestai, mažas aplūžęs miestelis ir tamsi giria.

Su trimis karčiamomis, bažnyčia ir dviem mūriniais namais miestelis buvo kiaurai perpučiamas vėjo, dvokė gatvių drėgme ir senais skudurais. Viename mūrelyje gyveno nuovados viršininkas ir gydytojas, kitame buvo įsikūrusi valsčiaus įstaiga, o pačiame gale, mediniame priestate, kalė karstus Povilas Bartkus su visa savo šeima.

Miestelis stovėjo žemumoje, dešiniuoju šonu prisiglaudęs prie girios. Iš toliau atrodė kad jis nukritęs nuo didelės aukštumos ir giliai sulindo žemėn. Gyvenimo sultis jis čiupdavo mažyčiais gurksneliais ir dėl to nepažino nei aštraus skausmo, nei didelio džiaugsmo. Jis nyko pamažu, puvo iš lėto, o tai buvo baisiau už staigią mirtį.

Šešias dienas miestelio gyventojai plūso. Vieni girioje, kirsdami valdžios į užsienius parduotus rąstus, kiti žuvavo gretimame ežere, tretį valė kits kitam išvietės, čia pynė pintines, skaptavo žąseles ir visa tai, vežte ir nešte, atiduodavo triukšmingojo miesto rinkai. O jau šeštadienio vakarą, tiksliai kaip geras laikrodinis, daugumas vyrų nakvodavo nuovados rūsyje su supiaustytomis galvomis ir daužydavo rūsio sienas ir langus.

Miestas gi buvo beveik visas iš akmens, stukojo ant kalno ir visuomet garsiai tratėdavo, visuomet švilpdavo dirbtuvių ir fabričių švilpukas. Miesto triukšmas aprimdavo tik rytą, auštant.

Kai tik nusileisdavo saulė ir užstodavo naktis, miestas sumirgėdavo tūkstančiais žiburių ir vėl būdavo šviesu, kaip diena... Miestelio gyventojams atrodydavo, kad smarkiai tekančių pro šalį gyvenimą miestas gerdavo dideliais gurksniais. Jie šventai tikėjo, kad džiaugsmą ir nelaimės, ramybę ir prakeikimus, viską, ką gamta ir žmogaus darbas vargšui gero duoda, praryja tik miestas ir dėl to jis taip auga, taip džiūgauja. Daugelis suprato, kad miestas, traukdamas į savo geležinius nasrus sveikiau-

sius kaimų ir miestelių žmones, iščiulpia iš jų visus syvus ir paskui išmeta juos toli už savo sienų, kaip nereikalingą daiktą. Tačiau miestą retai keikdavo. Dažniausiai žavėdavosi juo ir svajodavo, kaip ten, tuose miesto mūruose, apsigyventi.

Jau ankstyvą pavasarį aplink miestelį sužaliuodavo du kart per metus šienaujamos pievos, vasarą banguodavo aukšinių varpų rėžiai, ežeras būdavo pilnas žuvies, giria—stebuklingo ošimo, paukščių ir žvėrelių. Miestelių skurdžiai retkarčiais pasinaudodavo tomis gamtos gėrybėmis. Slapčia nuo valdžios pareigūnų, nuo apylinkės ponų ir ponelių, kurie visą tą gamtos turtą valdė ir laikė jį savo nuosavybe, jie vis tik ir šieno pasišienaudavo, ir kokį rąstelį žiemos nakčia parsiveždavo, ir paršelių šventėmis pasiskersdavo, tačiau jų gyvenimas nešviesėjo. Kažkokia, tartum galinga ir nematoma ranka ištraukdavo iš jų burnos gardesnę kšnelį, nuplėšdavo nuo nugaros gražesnę drabužį, išvydavo iš namų sveikatą ir santaiką ir užkimšdavo jų langus nutrintomis pagalvėmis, suplėkusiais skudurais, pro kuriuos jie karčiamas, nuovados viršininką, kleboną ir savo basas pėdas gatvės pūve tematydavo. Ir dėl to jie visą laiką godžiomis akimis žvilgčiodavo į netoli vis augantį ir augantį miestą. Sekmadieniais ar didžiųjų turgų dienomis, ten nukinkavę ir viską pardavę, seni ir jauni grįždavo namo svirduliuodami ir dažniausiai kits kitam meluodami apie stebuklingąjį žmonių gyvenimą šviesiuose miesto mūruose. Po to vaikiai subėgę ant kalnelio, pasistiebdami žiūrėdavo į tūkstančius žiburių, kurių tolimas mirgėjimas jiems būdavo daug gražesnis, negu žvaigždės ant mėlynojo dangaus.

II

Du sūnus ir vieną dukterį augino Povilas Bartkus. Jis buvo puikus graborius, turėjo nuosavą dirbtuvę, kambaraitį — naujus kailinius, karštų ir kumpių. Pačioje jaunystėje Bartkui retai kada kumpių tekdavo valgyti.

Dėl to, jojo tėvui mirus ir jam išmokus stalo amato, jis dažnai ir už karstą ne pinigais, bet kumpiais ar lašiniaiis paidavo.

Bartkus buvo dievotas žmogus, mažą su kuo miestely draugaudavo ir retai išgerdavo. Miestelėnų skurdas, jų savitarpio vaidai ir kitos negerovės Bartkaus nei akių, nei širdies giliau nepaliesdavo. Jis buvo šventai įsitikinęs, kad taip, kaip yra, taip ir turi būti, kad kiekvienam žmogui yra paskirta jojo dalia žemėje ir kad kiekvienas atsigeria iš gyvenimo šaltinio tiek, kiek jam leista.

Iš pat jaunystės pramokęs skaityti ir rašyti, Bartkus, kiekvieną naują karstą sukales, dažnai balsu visai šeimai perskaitydavo vieną kitą skirsnėlį iš apiplyšusios biblijos, o jei kada pasitaikydavo parduoti brangesnį paausutą karstą kuriam nors apylinkės turtingesniai ūkininkui arba valdininkui, Bartkus taip įsimagindavo, kad atmintinai papasakodavo apie giliuosios senovės pranašus ir Lietuvos didžiųjų kunigaikščius. Apie savąjį miestelį Bartkus buvo prisiskaitęs iš vienos didelės knygos, kurią laikė ant lentynėlių, pačioje garbingiausioje vietoje kartu su biblija. Pasak jo, tą miestelį įkūręs pasakiškasis žemaičių kunigaikštis Daujotas; jame kėlęs savo vienturtės dukters Živilės vestuves, jį gal šimta kartų Kęstutis apgynęs nuo kryžiuočių... Pasakodavo Bartkus tat visiems, kas tik jo klausydavo. Visus jis karštai mokydavo mylėti savo gimtinę, gerbti kiekvieną savo miestelio akmenį, kiekvieną gliuosnį, kiekvieną pakrypusių namelių pastogę lizdelį lipdančią kregždę...

Laikas nuo laiko jį miestelį atsikraustydavo nauji žmonės. Jie pamurmėdavo prieš valdžią, jie pašnekėdavo, jog kažką reikia daryti, kad skurdžio gyvenimas būtų sotesnis ir šviesesnis, tačiau Bartkui jie nesukeldavo jokio įdomumo. Karstų jam sukalti reikėdavo daug, jo kailiniai vis dar tebekabėjo sveiki, pavalgyti ant stalo būdavo, jo abu sūnūs pradėjo tėvui pagelbinėti dirbtuvėje, o duklė baigė vidurinę mokyklą. Ir jį lėkštę jo tylioji žmona vis storesnių rūkyto kumpio gabalų įdėdavo. Ir jis kalė karstus, taip garsiai švilpauldamas, kad net davatės ėmė piktintis.

III

1934 metais vyresniajam Bartkaus sūnui Juozui sukals 20 metų. Jis be laiko surimtėjo ir nustojo vaikščioti į bažnyčią. Kiekviena ma-

žiausia proga pasinaudodamas, jis eidavo ar važiuodavo miestan ir, iš ten parsiveždavo su baltais ir rausvais viršeliais knygelį, kurias nuo saviškių slėpdavo. Kai kada jis grįždavo ne vienas, bet su draugais, kurių nei Bartkus, nei kiti miestelio gyventojai nepažinojo. Jie visi būdavo iš to didžiojo miesto, visi niūrūs, pageltę ir paslaptingi. Su jais Juozas išeidavo į laukus ir ten kažką kalbėdavosi.

Stalio darbas, karstų augsavimas ir apmušinėjimas, kurį jis taip buvo pamėgęs, visai jo nebedomino. Jei kada jis tėvui arba savo jaunesniajam broliui ir padėdavo, tai atrodė, jog dirba nebe sau, bet kitiems ir dar per prievartą, kaip kalinys. Tėvas pastebėjo permainą, tačiau stengėsi nieko neklusinėti. Jis manė, kad sūnus kartais susirūpinęs, jog reikės netrukus stoti į kariuomenę.

— Jaunystė — tai ugnis ir prie jos reikia priieiti atsargiai, — sakydavo jis žmonai. — Palauk...

Ir Bartkus laukė. Dažnai, ar tai lentą gręždamas, ar šiaip sau pypkutę rūkydamas, tėvas atidžiai nužvelgdavo sūnaus veidą, stengdamasis įspėti jo mintis. Retkarčiais Bartkui rodėsi, kad jis sūnaus mintis perkrato, kad jis spėja, kur linksta jo širdis ir nusigąsdavo.

— Nejuo miestas? Nejuo tie kiršinantieji popierėliai, kurių vis dažniau kažkas primėto pilną šventorių ir net viso miestelio skersgatvius, tos paslaptingos knygutės atims iš manęs sūnų ir nuves jį į kartuves, — pagalvodavo Bartkus ir tada jį nukrėsdavo šiurpas.

— Ne, gana! Reikia jį žiūrėti, reikia gelbėti. Aš gi dar pakankamai stiprus esu.

Ir atsitiko tai tylų vakarą, kada dangus nubyra pirmomis žvaigždėmis, kada miestelis ima sapnuoti pirmuosius neramius sapnus... Juozas įėjo į vidų. Tvirtai perėjęs kambarį, jis sustojo prie stalo ir pažiūrėjo į tėvą. Bartkus net suvirpo. Iš to, kaip sūnus įėjo ir iš jo žvilgsnio, tėvas suprato, kad jis savo sūnaus nepažinojo, kad dabar turės įvykti tai, ko jis vengė ir bijojo. Bartkus čiupinėjo pypkę, ilgai kimšo tabaką ir vis jautė Juozo žvilgsnį. Pagaliau sūnus pirmasis prašneko:

— Tėve!

— Ką pasakysi, sūnau?

— Aš išvažiuoju į miestą.

— Važiuk, netrukus kariuomenė, vėl grįši...

— Ne, šičia aš nebesugrįšiu.

Visai naujas buvo sūnaus balsas. Vyriška jėga, apmaudingas skausmas skambėjo jame. Bartkaus širdis smarkiai suplakė, o kojomis perėjo šaltis. Tačiau mėgino priešintis ne lazda, ne kumštėmis, bet kaip pridera protingam tėvui.

— O ko ten? Nedirbsi—ir ten nevalgysi. Ištvirtki visumet spėsi. Neleisiu.

Motina nieko nepratarė, tik tyliai verkė.

Bartkus net nusigando savo balso. Jis su skambėjo taip silpnai, taip vaikiškai neįtikinamai, kad Bartkus žvilgtelėjo į apsiašarojusią patį ir vos pats neapsiverkė.

— Ar maža tau pas mane duonos, Juozai? Ar maža tau pinigų? Tik dirbk. Kunigėlis mirties patale, geram karstui užsakymą gausi. Tik dirbkim, visko pakaks. O mieste žmonės išbadėja ir pražūva. Ne visiems tie šviesieji rūmai, ne visiems. Pražūsi ir tu...

— Ne kunigėlio mirtis man rūpi. Apie kitokią gyvenimą aš galvoju.

Bartkus ilgai vėl papsėjo pypkę, ilgai galvojo ką pasakyti, kad sūnų iš karto sužavėtų ir įtikintų. Juk ne veltui pas jį ateidavo gudrusis felčeris pasitarti, ne be reikalo nuovados viršininkas su juo pasisveikindavo ir dar pinigų pasiskolindavo, o taip pat kas gi nežino, kad graborių pats klebonas pasikviesdavo ir arbata vaišindavo.

— Apie kokį gi? Ar mums ūmai nustojo žaliavę laukai, ar nebeošia giria, ar išnyko visos žuvys ežere, ar atėjo plėšikai ir mus visus apiplėšė, ar garsusis mūsų varpas Mataušas nebegaudžia vakarais, ar klebonas mus iškeikė iš ambonijos? Aplinkui taip gražu, ir mes, sūnau, tebesame gerbiami žmonės.

— Ne tokio gyvenimo mano siela trokšta. Jame nėra nei tikslų, nei pasitenkinimo.

Bartkus kurį laiką patylėjo. Paskui pamojo žmonai ranka, kad ji išeitų ir prislinko arčiau stalo.

— Na, tai kokiame gyvenime yra tikslas? Matau, kad tu per greitai subrendai, kalbėkim aiškiai.

Juozas tyliai, lyg kažką galvodamas, tarė:

— Ir noriu tau, tėve, pasakyti, ir nežinau, ar mokėsiu. Be to, nesu tikras, kad tu mane suprasi.

Juozas priėjo prie lauko, žvilgtelėjo ir ramiai atsisėdo šalia tėvo.

— Mokyti žmonės ateina pas mane patarimų, — tarė tėvas virpančiu balsu. — Neva-

žiuk, nepalik mūsų, nenutolk nuo dievo, pagal jį viskas...

— Vaziuosiu, tėve... Seniai jau nutariau. Stiprūs tavo žodžiai, bet dar stipresnis mano noras kovoti su naujaisiais mūsų ponais, su visais tais, kurie engia vargšus žmones, kaip šitai mūsų pačių miestely. Aš negaliu valgyti, negaliu ramiai miegoti, matydamas, kaip mūsų žmonės skurdžiai gyvena. Tu sakai, kad aplink tebežaliuoja lankos, kad giria tebeošia, kad ežeras tebėra pilnas žuvies. O tu, tėve, nematai, kad girią baigia kirsti ir išvežti į užsienį, kad darbininkas neturi darbo ir kits kitam išvities tevalo, o aplinkui dygsta vis nauji palociai palocėliai. Ar nematai, kad dryžuotos kelnės supirkinėja sau ūkius, ūkelius ir kad tik jie vieni susiveža sau nuo laukų šieną, jie vieni iššaudo girioje žvėrelius, kad tik jiems vieniems klebonas, ir šventieji, ir pats dievas, kurio tu raštus man kūdikystėje skaitydavai, tepadeda. Nėra teisybės. Mes ją turim, tėve, surasti, bet niekumet teisybės nesurasime, kaldami karstus ir valgydami kumpį, nuo visų atsisakyre, į kitus žiūrėdami, kaip į blogus ir nereikalingus žmones...

Aiškūs buvo sūnaus žodžiai. Jie skambėjo tėvo ausyse kaip kažkokio naujo gyvenimo perkūnai, ir Bartkus nieko nepajėgė atsakyti. Jis tik stebėjosi, kas jo sūnų išmokė šitaip kalbėti ir galvoti?

Senis atsikėlė, pamažu nuėjo į kitą kambarį, kur tebesėdėjo apsiverkusi žmona. Ten jis ilgai meldėsi ir skaitė suplyšusią bibliją.

Rytojaus dieną atėjo pas Juozą nepaįstami jauni žmonės, ir jie visi išvažiavo į miestą.

IV

Bėgo dienos, naktys, bėgo mėnesiai, praėjo ir metai, o miestelis vis taip pat čiulpė gyvenimo sultis mažyčiais lašeliais, vis tie patys sielvartai ir nežymūs džiaugsmas tebegrauždavo jo širdį. Bartkus, kaip ir pirma, su likusiu sūnum Motiejum kaldavo, apmušinėdavo karstus, tik rečiau švilpudavo, o žmonės taip pat vogčiomis žuovau, vogčiomis parsiveždavo rąstų iš girios, peštukai tupėdavo rūsyje, jaunuoliai pasistiebę tebežiūrėdavo į miestą. Tik nuovados viršininkas, policininkai dažniau apsilankydavo į kiekvieno namus ir ieškodavo atsišaukimų prieš valdžią. Ir kaip niekad, vartydavo Bartkaus karstus ir vis kažko ieškodavo.

Bartkus nebevažiudavo į miestą. Jis bijo davoti jo ir nekėsdavo. Kiekvieną kartą, kai tik kas nors pažįstamų grįždavo iš miesto, jis norėdavo pasiklausti apie Juozą, bet vis nedrįsdavo. Jis jautė miestelio pašnibždas ir, nenorėdamas nusizeminti, tik rymodavo prie lango ir papsėdavo savo neužgestančią pykę. Tačiau visi žinojo, kodėl Bartkus rymo prie lango, kodėl jis pasidarė nekalbus ir kasdien po kelis kartus klūpo bažnyčioj.

— Gyrėsi, gyrėsi savo vaikais, o štai ką Juozas padarė. Dar pieno nuo burnos nenusišluostęs, jau pabėgo nuo tėvo ir tiek, — sakyte jam sakė visų žvilgsniai.

— Kas naujo girdėti? — dažnai jo paklausdavo įkaušęs felčėris. — Gal Juozas laišką parašė?

— Ne. Matyt, mieste maža beliko rašalo.

— Gal būt... Pasileido Bartkaus jaunimas. Kol dar ant pečiaus, tai ne svečias, bet tik spėjo į sparneliai paaugti — gali nebelaukti.

Rudenį Bartkus gavo nuo sūnaus laišką. Laiškas buvo trumputis, vos trys eilutės. Juozas pranešė esąs gyvas ir sveikas. Neprirašytas baltas popierius skaudžiai nudvelkė kažkokia paslaptimi, užsidarymu, pabėgimu į kitą pasaulį, kurio ne tik Bartkus, bet ir visas miestas nežino ir nesupranta.

— Štai, močia, Juozas parašė.

Motina, kaip paprastai, pravirko. Nusibraukė ašarą ir tėvas.

Kitą dieną pas Bartkų atėjo ir felčėris.

— Ar jau turi kokių nors žinių apie sūnų?

Bartkus šyptelėjo:

— Parašė laiškutį, bet labai trumpą. Matyt, mieste visos rašalos krauju pavirto.

— Nuvažiuotum pats... Ko gi toks užsispyręs?...

— Ne, negaliu, — sunkiai atsidoso Bartkus.

— Bijau, bet ko, pats nežinau.

— Ką padarysi, kaimyne. Dievas duoda, dievas atima. Baisūs laikai ateina.

Bartkus žvilgtelėjo į felčerio veidą ir išsigando. Jis iš karto suprato, kad felčėris, kuris amžinai su nuovados viršininku kortuoja, sužinojo kažką baisaus. Jis išsitraukė iš kišenės laišką, atydžiau jį peržvelgė ir tik dabar pamatė, kad jis parašytas dar prieš du mėnesius.

— Ponas kažko nedasakai, dėl dievo meilės, — pradėjo motina.

— Tik per daug nenusigąskit. Jūsų Juozą užvakar išvedė už miesto ir sušaudė.

Felčėris išėjo. Motina sukliko, o Bartkus nuleido rankas, pasviro ir vos neužgulė karsto, kurį baigė dailinti ir auksuoti. Jo nugara virpėjo ir kaktą apsirasojo šaltu prakaitu.

Sekančios dienos ankstų rytą Bartkus prašneko:

— Motin, to karsto niekam neparduosiu. Aš su Motiejum važiuoju į miestą.

Suprato sūnus, duktė, suprato motina, kas bus tame karste palaidotas. Tiktai, kai buvo arklys pakinkytas, motina ėmė raudoti.

— Tėvai parsivežk namo. Savo kapus palaido...

Smarkus vėjas pūstelėjo motinai ir veidą ir nutraukė jos aimaną. Ji įbėgo į vidų ir apsikabinė naująjį karstą, kuris buvo toks puikus, kad skyrėsi iš visų iki šiol Bartkaus sukaltų karstų.

V

Akmeninis miestas virė, kunkuliavo. Lygiomis, kaip bažnyčios grindinys, gatvėmis šūkavo vežikai; langų vitrinose buvo pilna visokių turto.

Bartkus stengėsi nieko nematyti. Jam rodėsi, kad viskas padaryta iš žmonių kraujo, pastatyta iš žmonių lavonų, kurie dar paskutinių akių užmerkimu prakeikė miestą. Jis pyko, žiūrėdamas į sūnų, kuris smalsiai dairėsi į visas puses ir didžiosiomis gatvėmis greitino žingsnius, nieko nebedamas.

Bartkus pabuvojo visur. Pas teisėjus, pas kalėjimo viršininką, pas prokurorą. Jis visų prašė atiduoti jam bent jo sūnaus lavoną, bet su juo maža kas rimtai kalbėjo. Vieni išvadino jo sūnų revoliucionierium, bolševiku, tautos išgama, kiti pamokė, kaip reikia vaikus auklėti. Tik kalėjimo viršininkas pasakė, kad jis negalys atiduoti jo sūnaus lavono, nes jis net pats nežinąs, kur jis yra užkastas. Jis patarė jam nueiti pas patį aukščiausiąjį, atseit, prezidentą, gal tuomet jo prašymas ir būsiąs išklausytas.

— Juk lietuviai, juk katalikai, kaip gi taip galima, — vos nepravirko tėvas.

— Lietuvių, tėve, yra baltų, juodų ir raudonų, — nuedamas tarė viršininkas. — Ne visi jie reikalingi.

Didieji prezidento sodo vartai buvo plačiai atidaryti, ant rūmų stogo plevėsoavo didžiulis vytytis. Tačiau prie vartų stovėjo ištysęs stambus policininkas. Bartkus praėjo ten, atgal ir

staiga stabtelėjo. Kur gi mane atvedė mano didysis skausmas? Juk pro tuos vartus niekad tokie, kaip aš, žmonės, tur būt, nevaikščiojo.

Bartkus pasuko į kairę ir šalitgatviu nužingsniavo tolyn, slėpdamasis nuo gražių prezidentūros rūmų. Staiga jam pasidarė pikta ir ant Juozo, ir svarbiausia ant savęs. "Argi aš buvau tikras tėvas", galvojo jis eidamas. "Kalbėjau, kaip lygus su lygiu, o jis man paršas dar akis draskė ir burnojo prieš dievą. Kas prieš dievą ar valdžią ranką pakelia, tas ir žūva. Būčiau pasakęs — ne, ir sūnus šiandieną šuns vietoje negulėtų".

Dvi dienas jis klaidžiojo po miestą lyg pamišęs, nė žodžio netardamas.

Miestas kunkuliavo, švilpavo, triukšmavo, dirbtuvių ir fabrių švilpukais, naktimis jis užsidedavo tūkstančiais žiburių, kurie taip jaudindavo mažojo miestelio gyventojus, bet Bartkus, rodos, nieko negirdėjo, nieko nematė. Jis buvo sutikęs ir kelis miestelėnus, kurie pagaliau savo svajones įvykdė. Jie gyveno miesto rūsiuose ir buvo labiau išgeltnę negu anksčiau, tačiau jis jų nei vieno neprakalbino. Jis pro viską praeidavo abejingai, niekaip negalėdamas suprasti, kodėl taip negarbingai žuvo jo sūnus, kad net jo lavono niekas nesuranda.

— Nėra, tėve, pasauly teisybės, — tarė jaunėnis sūnus, sėsdamas į vežimą.

Bartkus krūptelėjo, baisiomis akimis žvilgterėjo į sūnų ir vos nedrožė jam per veidą.

— Tylėk! Nutilk, piemuo tu!

VI

Kiekvieną rytą Bartkienė, skarą persimetusi, eidavo į bažnyčią. Ji melsdavosi ilgai, skambiai mušdavosi į išdžiūvusią krūtinę ir ašarų visai nebešluostydavo nuo veido.

Bartkaus dirbtuvėje ilgai buvo tylu, kaip lavoninėje. Buvo piuklas, plaktukai, ramiai, nejudėdamas džiūvo neobliuotos lentos.

Bartkus naktimis ir dienomis klaidžiojo vienas po miestelį, po laukus, neatsakinėdamas nei į klausimus, nei pats ką nors kalbindamas. Jo galvoje rausėsi didelės ir baisios mintys apie mirtį ir naujuosius nesuprantamus laikus, kurie viesulo atūžia į jo miestelį.

— Dievas, neįmanoma ir pats dievas eina viena ranka su miestu, su ponais, su tais, kurie šaukdo nesubrendusius jaunuolius, — sušuko kartą Bartkus ir į šipulius suskaldė savo lentynėlę,

ant kurios gulėdavo jo mylimiausios knygos. Bartkus vėl kalė karstus, tik niekuomet nebešvilpudavo. Jis atydziai nužvelgdavo sūnų Motiejų, kuris jau subrendęs ir kariuomenėje atitarnavęs, bet mažai su kuo draugaudavo, mažai kalbėdavo. O jei kada ir tardavo žodį, tai jis būdavo kietas kaip akmuo.

— Nėra teisybės, tėve. Taip ilgiau, tėve, gyventi negalima. Reikia ką nors daryti.

Ir staiga gyvenimas pasikeitė. Staiga miestelio skurdžiai atsidangstė savo langus, plačiai atsivėrė duris, staiga visi išėjo į gatves ir, raudonomis vėliavomis nešini, dainavo Bartkui negirdėtas dainas ir neregėtai džiūgavo. Staiga pro miestelį pravažiavo tarybiniai tankai, Raudonosios Armijos kariai draugiškai sveikino suskurdusius miestelio gyventojus. Nors ir ramiai, bet su kažkokia baime ir nepasitikėjimu senas graborius stebėjo vėl naujojo gyvenimo viesulą ir žmonių džiaugsmą, tų žmonių, kurių jis niekuomet neskaitė savo bičiuliais. Bet štai Motiejus. Jis eina priekyje demonstracijos, jis neša vėliavą, ir jo veide žymiai daugiau iškilmingumo, negu kad kunigo veide, kada šis eidavo po baldakimu. Štai ir jo duklė Aldona minioje, ir jos veide tiek džiaugsmo, kad tėvas niekuomet jos tokios nebuvo matęs.

— Bedieviai atėjo, bolševikai, — nugirdo Bartkus zakristijono posakį ir, kurį laiką pastovėjęs, sugrįžo į savo karstų dirbtuvę.

Ir jis sėdėjo taip ilgai, atbukusiu žvilgsniu žiūrėdamas į savo karstus, kad rodos rinkte rinkosi, į kurį iš jų atsigulti ir užmigtį amžinai.

O minia, įlipusi į kalną, džiūgavo, o kažkokie miestelėnams nepažįstami jaunuoliai kalbėjo apie graboriaus sūnų Juozą, kuris dėl šviesesnės Lietuvos darbo liaudies ateities padėjo savo galvą ir kuriam Tarybų Lietuva patatys amžiną paminklą.

Į svajotąjį mūrinį miestą išėjo gyventi daugelis miestelio gyventojų. Likusieji ėmė sienauti savo lankas, kirsti savo rąstus ir arti nuosavas žemės sklypelius. Miestelis pagaliau ėmė gerti gyvenimo sultis dideliais gurkšniais, tik Bartkus iš savo karstų dirbtuvės niekur neišėjo. Anksčiau iš lėto puvo, kirmijo jo kaimynai, o dabar ėmė pūti Bartkus, nė kiek nesuprasdamas, ko jis nori ir ko jam iš gyvenimo reikia.

— Nei tokių vaikų, nei tokių žmonių man nereikia, — tarė kartą jis savo pačiai. — Aš noriu būti vienas, ir to man užtenka.

VII

Prabėgo nepilni metai, — ir miestelis sulepsnojo. Praėjo dvi valandos, ir diktai, išiskutę, kaukuolėti, automatais apsiginklavę vokiečiai pražygiavo pro Bartkaus langus. Prabėgo viena valanda, ir pirmajame mūriniame name apsigyveno vokiečiai, o antrajame naujasis nuovados viršininkas su nepažįstamais ginkluotais vyrais. Praėjo pusė valandos, ir į jo dirbtuvę atėjo du vokiečiai ir vienas ginkluotas vyras, ieškodami Motiejaus. Jie išvartė jo karstus, jie nukabino jo ką tik pradėtą kumpį, dar gerus kailinius ir liepė jam pačiam pasirinkti vieną iš sveikųjų karstų.

— Tavo, seni, dienos suskaitytos, — kalbėjo vienas iš vokiečių, rodos, akis įsmeigęs. — Tu — bolševikų tėvas.

Prabėgo dar viena diena, ir Bartkus matė didelę senių, moterų, vaikų eiseną, kurią varė ginkluoti vokiečiai ir policininkai už miestelio. Nelaimingieji ėjo tyliai sukluodami, kits kitą priilaikydami, o juos daužė buožėmis, silpnesniuosis pakeliui nušaudami. Jo dukterė Aldona, vokiečiams užėjus, buvo išbėgusi iš namų. Ir tame nelaimingųjų būry Bartkui švystelėjo išblyškęs ir griežtas Aldonos veidas. Tačiau senas graborius, kaip sėdėjo, taip ir tebesėdėjo prie lango nė nekrutėdamas. Per tokį trumpą laiką šimtai netikėtiausių įvykių senį, tartum, kalte prikalė prie kėdės. Jis net negirdėjo, ką jam kalbėjo jo pati. Jis tik jautė, kad ankstyvesniojo Bartkaus nebėra. Jam rodėsi, kad jo galvoje jau kiti smegenys, kad jo krūtinėje kita širdis, o gyslose teka kažkieno kito kraujas.

Taip jis sėdėjo ištisą naktį. Jis girdėjo šūvių papliupas, iki jo klausos atskrisdavo moterų klyksmas. Jis pagaliau pamatė sugrįžtančius ginkluotus vokiečius, linksmai sau švilpaujantiems kažkokias marš melodijas, bet ir tuomet jis nepajudėjo iš vietos.

— Bartkau, tavo dukterį sušaudė, — įbėgo pas jį uždušęs felčeris.

Tuomet Bartkus pakilo ir išėjo iš dirbtuvės, palikęs apalpusią žmoną.

Ir jis ėjo tiesiai prie girios, kur buvo gilus slėnis, lyg iš anksto žinodamas, kad ten ir yra

tas bausis nei keltųjų žmonių kapas. Širdy jis neįjautė nei gaudumo, nei pykčio. Staiga jis pasijuto nebegalįs nustovėti. Jis atsistojo. Ryto samburės giliai stovėjo kaip žalias mūras, tyli ir didinga. Čiulbėjo paukščiai, sveikindami gražų rytą. Nuo lankos kilo švelnūs rūkas. Pirmieji saulės spinduliai tryško pilni šviesos ir šilimos. Dangus buvo balzganas, jame slėpėsi paskutinišios žvaigždės. O slėnis... slėnis vaitojo. Jis vaitojo dusliai, keistai kriokdamas, urgzdamas, tartum, kas iš karto smaugtų tūkstantį žmonių. Jis norėjo ką nors suvokti, bet vis dar neįstengė. Ir štai jis išvydo, kaip tai vienur, tai kitur kilnojasi žemė. Taip, žemė ištikrųjų kilnojosi, ji vaitojo, ji šaukėsi į tą gražųjį pasaulį, kuris paukščių čiulbėjimais, saulės spinduliais, žydinčia lanka, čiurlenančiais upeliais švelnino žmogaus sielą, — užtarmimo, pagalbos...

Bartkus pakilo ir nusileido į slėnį. Sustiro. Juk dar gyvi! Ir užkasti! Nejaugi yra dievas?!

Jis ieškojo savo dukters, bet niekur jos nematė. Čia kyšantis puslatis, čia kruvina ranka, čia sukrutantis drabužio gabalas mirguliuojo jo akyse ir jis nebegalėjo čia ilgiau pasilikti. Jis grįžo atgal, lipdamas kalneliu. Ir prieš savo akis visų ryškiau ir ryškiau matė savo dukterį, kuri rodos, pasitinka jį visa kruvina ir prašo palaidoti ją tame pačiame karste, kuris buvo skirtas sūnui Juozui ir kaip brangi atmintis tebegulėjo graboriaus dirbtuvėje niekam neparduotas.

Užlipęs ant kalnelio, Bartkus ilgai žiūrėjo miesto linkui. Nebesimatė ten tiek baltų mūrų, nebešvilpė fabrikų ir įmonių švilpukai, nebe-kunkuliavo miestas. Jis stovėjo tylus, kaip sužalotas milžinas ir rodos piktai žvalgėsi į savo atėjūnus priešus, kurie, kaip piktos skruzdės graužė jį, naikino, žymiai pikčiau ir greičiau, negu jis pats dar neseniai lietuviškųjų ponų laikais naikindavo miestelio ir kaimų sveikuosius žmones.

— Taip, mano klaida, — staiga tarė pats sau Bartkus. — Teisus buvo Juozas, teisus ir Motiejus. Reikia mylėti gimtinę, reikia mylėti praeitį, reikia mylėti kiekvieną gimtojo miestelio akmenėlį, bet ne namuos sėdint, ne vienatvės ieškant, bet kovojant.

Iš kur jo galvoje tie žodžiai atsirado, Bartkus nė pats nežinojo. Jis tik pasijuto esąs stiprus, šakotas ir piktas.

— Kasgi tai matė, kasgi tai girdėjo, kad

žmonės užkasti į žemę ir dargi be karstų. Ne, man dar jėgų užtenka.

Ir šitaip kalbėdamas jis priėjo prie savo karstų dirbtuvės. Pro langą jis pastebėjo, kad viduje tylu, kad ten nė gyvos dvasios. Ir jis pirmą kartą gyvenime pabūgo savo karstų, pabūgo įeiti į vidų, pabūgo kaimynų pasiklausti, kur jo žmona. Iš tolo pamatęs tris ginkluotus vokiečius ir išgirdęs tą įkirųjį švilpavimą, Bartkus ūmai susigūžė ir per daržus nubėgo girios linkui, kur iš vienos pusės jau garsiau čiulbėjo paukščiai ir, gal būtų, ten slapstėsi jo sūnus, o iš kitos — kur tebevaitojo žemė ir jo duklė...

Gyvi išlikusieji miestelio gyventojai vėl, tik dar akliniau užsikamšiojo savo langus, užsivarstė duris. Dabar jie net savo pėdų gatvelių purve nebematydavo, nes gatvėmis vaikščiojo vien vokiečių kariai.

Miesto žiburiai visai užgeso, ir miestelio gyventojai nebegalėjo svajoti apie triukšmingąjį savo kaimyną.

Giria tebeošė, kaip ir seniau, ežeras tebetvyksėjo, lankos tebežaliavo, bet miestelio skurdžiai lankų sau nebešienavo, ežere žuvies nebepagaudavo, į girią kojos nebeįkeldavo. Vis kas atiteko vokiečiui okupantui ir jojo pataikūnams.

Ir miestelis ėmė pūti savo paties žaizdose. Vietoj mažiausios vilties — namine apsvaigintos galvos ir užputusios akys. Vietoj mažiausios užuojautos — kalėjimai, vyrų, moterų gaudymai, ištrėmimai.

Miestelėnai buvo sumenkę, dvasia atbukę, nustoję bet kokios vilties į šviesesnę ateitį.

Apie Bartkų šeimą nė vienas gyventojų nebuvo užsiminęs ištisus metus. Staiga netoli girios žuvo du vokiečių pereinūnai. Tretysis ištrūkęs papasakojo, kad jo draugus pamikšėje užklupo besislapstą tarybiniai partizanai. Vienas, esą, iš jų grįždamas į girią gražiai švilpavęs. Vokietis tai girdėjęs pasislėpęs už kalno. Ir davatkos prisiminė, kad graborius Bartkus anksčiau gražiai švilpavo, baigdamas kiekvieną gražesnį karstą. Miestelis ėmė šnibždėti...

Toj pačioj vietoj žuvo dar keturi vokiečiai. Miestelis ėmė kalbėti garsiai. Skurdžių širdyse atgimė viltis.

Sekančią naktį paliegusią Bartkuvienę vokiečiai kažkur išvežė.

Prabėgo dar vieneri metai. Prieš pat ausant, pačiame miestelyje rado nukautą žiaurųjį ekspedicinio būrio vadą Stokmaną. Jis buvo perdurtas durklu į krūtinę.

Miestelis ėmė šnibždėti, kad rytą kažkas buvo stabtelėjęs ties karstų dirbtuve ir žiūrėjęs pro langą. Artimiausias kaimynas ėmė įtikinėti, kad tai buvęs ne kas kitas, kaip Bartkus Motiejus. Jis pats matęs jį su automatu ant kaklo.

Tos kalbos pasklido toli, jos pasiekė ir vokiečių ausis, ir vakare karstų dirbtuvė suliepsnojo.

Baigėsi tretieji okupacijos metai. Į girią vokiečiai nebeįėjo. Jie buvo apsikasę bunkeriais. Naktimis jie bijodavo kiekvieno garso, kaip pelės, nes jų šiose vietose buvo nemaža žuvusių. Nes tėvas su sūnumi sudarė didelį partizanų būrį, keršijo drąsiai, plačiųjų apylinkių mylimi ir gerbiami, nes jie kaimo ir miestelio liaudies sūnums buvo vėl įkvėpę vilties, kad artėja laikas, kada nuo jų nugarų niekas vėl nebeplės gražesnių drabužių, kada jų laukų nebešienaus okupantai ir pataikūnai, kad gražiuosius žemės rėželius vėl jie ars ir akės tik sau. Jie buvo įkvėpę tvirtą tikėjimą, kad miestas vėl stovės visas, kaip iš akmens iškaltas ir kauks fabrikų sirenomis, kad tas miestas ne juos valdys, neprarys iš jų, kas geriausia, bet valdys miestą jie.

O senis Bartkus iš tikrųjų švilpavo. Jis švilpavo po kiekvieno pavykusio partizanų žygio linksmiau ir šauniau negu tuomet, kada jis tikėjo, jog rūkytas kumpis, šilti kaliniai ir biblijos žodžiai yra didžiausia žmogaus laimė.

Jis vis giliau įsidėdavo sūnaus Juozo žodžius, kad sėdėdamas karstų dirbtuvėje teisybės nesuras. Teisybės ieškant, reikia priešą kraujo pralieti. Ir dėl to jis nieko nebetrokdavo, tik nužudyti tą žvėrį, kurs sukruvino jo sielą, kurs buvo beatimąs ir visą jo gyvenimą.

Senis Bartkus keršijo už visus, už sūnų, už dukterį, už savo žmoną, už karstus ir pagaliau už visą vaitojančią žemę.

Jis keršijo ir linksmai švilpavo.

Prūsų Lietuviai

"Kelkis, miela, jau rūta išdygo."

Apnešta baltuoja kopų smėliu,
Per ilgai ilgai seselė miega...
Šimtmečius pavasarių čia viksvos žėlė,
Tik nedygo, nežaliavo laisvės diegas.

Tavo dainas—margą kraičio skrynią,
Gintarinį raštą tavo drobių
Buvo priešai jūron nugramzdinę,
Tavo vardą buvo pasigrobę.

Ties bangom žydra žuvėdra skraido.
Rūsčiai murma Baltija šaltoji,—
Tavo pasakų, dainų tavųjų aidą,
Tavo kalbą pamirštą kartoja.

Ko, teutonų ainiai, baimėje įnirtę,
Ko paliekat mūsų žemę seną?
Ar dievulis jums Perkūnas siunčia mirtį?
Ar jus žalgirio trimaitį genas?

Jūs pamirškite šitą seną kelią,
Platų vieškelį į rytus!
Jau atėjo devyni broleliai
Išvaduoti laisvės uždarytos.

Saulė ištiesė audimą lygų—
Tegu broliai kareivėliai žengia...
Kelkis, miela, jau rūta išdygo...
Jau pavasario žirgeliai garsiai žvengia.

Jau prie Baltijos broleliai jodinėja,
O karčius žirgelių vėtros draiko...
Nebijok žvarbaus ankstyvo vėjo,—
Jis išgairins tavo sapną klaidų.

1945. III. 13.

Salomėja Nėris.

Saulėlydis Prie Volgos

Vakaras senuolio miesto mūruos
Klaidžioja paraudusiais veidais,—
Volgos glėbyje plačiam, lyg jūros,
Vilnys rėdosi gelių žiedais.

Greitai saulės kamuolys varinis
Skęs be garso josios vandenų...
Volga, Volga, kam, tave atminus,
Nevaidinsis šimtmečiai seni?

Tavo plačioje sidabro juostoje
Tiek daug amžių nuplaukė laivais,
O krantuos žėrėjo puošnūs sostai
Su valdovais, vergėm ir vergais.

Razinui lyg motina skaiside
Tu buvai tamsioj carų naktį.
Ja buvai ir tiems, kas tave braidė
Baržuosna lyg jaučiai įjungti.

Kiek dainų tavom bangom sruvena,
Kiek tavy kūrybinių minčių?
Tavo vardas—milžiną mums mena,
Laisvę, džiaugsmą, kartelį kančių.

Tavo vingiai—tai visa tėvynė.
Tu kaip niekad mums brangi likai,
Kai tėvai Cariciną apgynė,—
Stalingradą narsūs jų vaikai.

Štai saulėtas ratas grimsta tyliai
Pasislėpt tarp tavo vandenų...
Volga, Volga, kas tavęs nemylī,
Tu motule, upių mėlynų?

Vacys Reimeris.

1942. VI. 10.

IŠĖJOM Į DARBĄ

Išėjom į darbą į gimtąjį lauką.
Lai lydi viltis mūsų žygius pirmus?
Vagom nužėgnosim mes žemę kaip auką...
Palaimins rytojus ir darbą ir mus.

Nuo brėkstančio ryto lig sutemų šydo
Dūzgėsime lyg bitės tėvynės laukuos.
Kaip laisvė iš ryžto žiedais mums pražydo,
Taip derlių darbe gegužė užkukuos.

Auksinės tos rankos, kur gražina lauką.
Kaip kanklės tos širdys, kur skamba darbe.
Mes saulę išsarsim—lai varpos ji plauko,
Teaidi mūs kraštas artojų garbe!

Kas vargas, jei širdį nerimti jie grūdo?!
Darbų įsiūbuotas siekt laimės plauki...
Palaimink, rytojau, kiekvieną mūs grūdą,
Pasėtą su meile gimtajam lauke!

Petras Vaičiūnas.

ROMĒNAS ROLANAS IR JO KŪRYBA

JONAS KAŠKAITIS

(Pradžia 3-čiam "Šviesos" num.)

Nuo dramų Rolanas priėjo prie apysakų, biografijų, romanų, epepejų. Pradžioj to darbo jis irgi padarė bendrą pareiškimą, apie žmogaus didybę, apie jo sielos aukštumą. "Oras prišvinkęs. Senoji Europa dūsta tvankioj, nešvarioj atmosferoj. Mūsų mintys nusvertos žemyn menkniekingojo materializmo... Pasaulis serga nuo sukto, bailaus egoizmo. Mes užtrokštam. Atidarykite plačiai langus; įleiskite laisvą dausų orą. Mes turime kvėpuot didvyrių sielas".

Kas gi Rolanui didvyris? Taj didelės širdies žmogus. Anot Tolstojaus, pats viršus yra gerumas. Ar artistas, ar karžygis, tik tas yra didis, kurio pobūdis didelis, kurio dvasia didi. Svarbiausia — tu būk ištikro didis, o ne vien tik atrodyti didis. Tikrasis heroizmas tai tas, kuris atvirai sutinka tikrenybes. Rolanas net sušunka: "Aš nekenčiu bailaus idealizmo tų, kurie nenori matyt gyvenimo tragedijų ir sielos silpnųjų... Yra tik vienas heroizmas ant žemės — žinot gyvenimą ir vistik jį mylėt."

Rolanas parašė biografijas tūlų didžiųjų žmonių. Betchoveną jis parodė, kaip tikrąjį herojų, kurs, po begalinių kančių, sukomponavo didžiausiąjį žmonijos himną — dievinai didingą, džiūgėsingą Devintąją Simfoniją! Betchoveno kovingoji Penktoji simfonija, Herojiškoji simfonija ir visa eilė puikiausių muzikinių kūrinių, kuriais amžiais džiaugėsi ir džiaugsis visas civilizuotas pasaulis, padarė Betchoveną įstabų muzikos titaną, pasaulinio masto genijų!

Vyraujanti Michelandželo asmenybė yra kitas pavyzdys žmogaus dvasios didybės. Šis genialus kūrėjas artistas visą savo ilgą gyvenimą, nesisąsąsdamas ir nevaivodamas, kentė įgimtą slogingą melancholiją, — ir savo liūdesį skandino savo stebėtinų ir daugmeningų kūrinių tvane. Rolanui — Michelandželo genijus buvo itin retas dingusių amžių paminklas, skirtingas nuo Betchoveno tipas, netoks veržlus, netoks kovingas, o vis dėlto įstabus savo kūrybingumo galybe, savo visa pergalinčia kantrybe ir uolumu.

Herojiškoji Levo Tolstojaus figūra giliai perėmė visą Rolano esybę. Šitas taurusis dvasios milžinas ir vienas pačių didžiųjų literatūros artistų, irgi gyveno ir kovojo su svetima jam aplinkuma. Didvyriškai kovojo ir kentė baisingoj vienumoj ir atsiskyrime, nors ir gyveno tirštoj šeimoj. Jo pati, visa krūva jo vaikų, jo bičiuliai ir draugai, jo priešai — niekas jo nesuprato... Jie jį skaitė kokiuo keistu Don Kichotu, kurs pats nežino su kuo ir kam kovoja. Niekas jo nemokėjo suraminti, niekas nenorėjo jam padėt... Galop jis net pabėgo iš namų, ieškodamas savo dvasiai ramybės, kaip koks pavargėlis ar elgeta...

Rolanas buvo užsimojęs parašyt biografijas dar daugelio kitų įžymių asmenybių ir daug turėjo surinkęs medžiagos. Bet, apsisvarstęs, nusprendė vėly pagaminti pusiau realų, pusiau fiktyvų didžio pasaulio žmogaus atvaizdą — Joną Kristupą, *Jean Christophe*.

Paskutiniame šio savo milžiniško kūrinio puslapy Rolanas paduoda gerai žinomą švento Kristofero legendą.

Mažas berniukas prikėlė nakčia iš miegų pervazininką ir paprašė jį perkelti paskersai upelį. Su šypsą geraširdis galiūnas paėmė lengvutį vaikiukštį ant pečių. Tačiau, bebrisdamas per vandenį, jis nustebęs patėmijo, kad jo nešamas svermuo vis eina sunkyn ir sunkyn. Ir jis pajuto, kad vos, vos neprigeria upė. Sukauptęs paskutines savo jėgas, jis vis brido tolyn. Kada pagaliau jis pasiekė kitą krantą, visas uždušęs ir priilęs, jis pažino nešęs viso pasaulio svarbą... Taip jis tapo ir pramintas — *Christophorus*, t. y. pasaulio nešėjas.

Panašiai ir patvarusis to kūrinio autorius — Rolanas. Nebodamas įnirusių, grėsmingų gyvenimo bangų ir kliūčių, jis vis tiek varė savo kūrinių tolyn, per ištisus dešimt metų, kol užbaigė visus dešimt jo tomų. Jame nuolat kurenosi šventoji kūrėjo ugnis. Jis nusprendė sukurti tokį dvasios genijų, kuris ženklintų visas krūvon suimtas visų laikų didvyrių perkeltas kančias, — arba sukurti tokį herojų, kurs

priklausytų ne vienos tautos, bet viso pasaulio žmonijai.

Kas gi tai yra tas "Jonas Krištupas"? Ar tai romanas? Ne. Daug plačiau. Da plačiau, negu eposas. Tai lyg kokia visa apimanti ir smulkesnė parašyta enciklopedija, apglėbianti centrinius viso pasaulio uždavinius. Tai yra portretas ištisos gentkartės ir tuo patim tarpu įsivaizduojamojo didvyrio biografija. Tai yra tikrovės kritika, kūrybinga sąsamonės analizė; tai yra žodžių simfonija, tuometinių idėjų freskas. Tai yra didžiulis bandymas at-rast teisybę ir suprast gyvenimą, bandymas surast pasitikėjimą ir pamylėt gyvenimą, "žinot gyvenimą ir vis dėlto jį mylėt..."

Rolanas norėjo rašyt visoms šalims, visoms tautoms, o ne vien tik savo tėviškei. Ir ne vien tik artistai ir rašytojai, bet ir visi, kas tik nori dažnai apie gyvenimą ir apie savo gadybę, gali čia pamatyti paveikslą tos aplinkos, kurioje jie gyvena.

Rolanas apsvarsto savo gadynės kultūros istoriją, iškelia aiškiai to laiko dvasios spinduliavimą, poeziją, socializmą, muziką, grožinį meną, moterų klausimą, rasinį klausimą, — visa, kas tik yra žmogiška dvasiniam pasauly. Kūrynis neapleidžia nepalietęs nė vieno klausimo, bando pergalėt visas skerspaines; atvaizduoja visuotiną gyvenimą, anapus tautinių ribų, idėjų bei įsitikinimų.

Skaitytojas galėtų įsivaizduot, kad tai veikiausia Betchoveno gyvenimas. Bet ne. Aprašomasis didvyris turi ir kitokių savybių, lyg tai vietomis būtų Bachas, o gal Mocartas, o gal Glikas, gal Handelis. Yra jame ir Šuberto pobūdžio bruožų, net ir Gustavo Malerio ir Cezario Franko.

Jonas Krištupas yra kupinas įkvėpimo ge-nijus. Jo vardas simboliškas — *Jean Christophe Kraft*. Vokiškas žodis *Kraft* — energija, nenuoalsi energija, išplaukianti iš prabodėjų valstiečių. Toji Krištupo energija, tartum koks sviedinys, nusviestas gyveniman, nu-bloškia ir pergali visas skerspaines.

Iš pažiūros herojus panėsi į kovą. Jis di-delis, stambus, rankos jam didelės raumenin-gos. Jis karštakraujingo temperamento ir greit praplyšta verpetinga aistra. Eina jis ma-singais sunkiais žingsniais, jo eigastis truputį gramėdiška, nors jis nežino nuovargio. Vil-tingai jis žiūri į ateitį, jo sveikas veržlus opti-

mizmas teikia jam nepalaužiamą įsitikinimą pergale.

Jam dar jaunam tebesant, jo energija dar nebuvo dvasiniai nušviesta ir etiškai pripratin-ta. Jis labiau tada savęs žiūrėjo ir nelabai te-paisė kitų. Tačiau laipsniškai jis išmoksta pa-žint savo priešą — savo karštagalvišką stai-gumą. Jis išmoksta būti teisus, suprast save ir pasaulį. Brandesniuose savo metuose Kriš-tupas jau aiškiai numano, kad, taip besikei-sdamas, jis tapo tikras žmogus, kaip ir turi bū-ti, be prietarų, be apgaulingų iliuzijų, be iš-anksto įsikalčių prietarčių prieš tautybes bei rases.

Tai toks artisto Krištupo portretas. Kaipio priešstatą, Rolanas piešia dar ir kitą artistą Oliverą. Šis jau prancūzų paėjimo, labiau iš-dailintas, fiziškai trapesnis, bet irgi greitas ir aistringas. Jiedu vienas kitą papildė ir tarp-savy gražiai suteikia. Ir į juodu geros įtakos padaro Gracija — ramios moteriškos gražy-bės paveikslas.

Krištupas pasidaro labai plačių, pasaulinių pažiūrų žmogus, pasaulio pilietis, žmogmy-lingas humanistas. Jis tiki į tautų ir šalių so-lidarumą, brolišką sąjungą ir kooperavimą. Jis pripažįsta, kad tautoms krūvon susieiti ir taikiai bendrai gyventi daug kliūdo netikusi buržuazinė ideologija, akipėšiškas šovinizmas ir išdidumas ir nepakantumas kitokesnių pa-žiūrų.

Pergyvenęs savo ilgą ir veiklų amžių, per-keliavęs daugybę kraštų ir valstybių su savą-ja sielų bendrintojo muzika, Krištupas filozo-fiškai žiūri į pasaulio problemas. Visa žmoni-ja, kaip ir kaimenės suskirstyta ir uždaryta į gardus, į gardinius, į tvartus. Gyvenimo eiga privalo tuos gardus, tas pertvaras išardyti, idant žmonija pasidarytų tikrai laisva, lygi, broliška ir teisinga. Yra tėvynių gardiniai, kurie mus uždaro nuo kitų tautų; yra kalbų gardiniai, kurie uždeda varžtus ant mūsų min-čių. Yra tikybų gardiniai, kurie neduoda mums suprast kitokių religijų žmonių. Yra mūsų pa-čių prigimties gardiniai, kurie mus atskiria nuo tikrovės savo prietarais ir klaidingais mokymais...

Baisios yra pasėkos tokių pasiskirstymų ir užsiskleidimų. Žmonės tarpusavy negali susi-prasti. Rasės, tautos, tikybos, individiniai žmo-nės neįstengia vienas kito suprasti. Jie pers-kirstyti, uždarinėti. Kiekvienas būrys arba

kiekvienas individas turi tik dalelės gyvenimo patyrimą, tik dalelės teisybės, tikrovės patyrimą. Kiekvienas klaidingai mano, būk jojo dalis tėra teisingiausia ir ko verta...

Paskui — net ir susipratęs laisvas žmogus yra užvertas savosios gentkartės tvartais. Mat, gentkartės yra lyg tų kopėčių pakopos, kuriomis žmonija lipa aukštyn. Kiekviena gentkartė paprastai neteisingai įvertina savo pirmtakūnę.

Bet mes juk pripažįstame laiko ritmą. Pirmesniais laikais — gadynė, stilius, tikėjimas, filosofija išsilaikydavo per šimtmetį; dabar šitos fazės nebeišsilaiko nė per gentkartę, išsilaiko vos tik per kokią dešimtmetį. Kova už būvį pasidarė atkaklesnė ir nekantrėsnė. Žmonija maršuoja spartesniais ypais, pervirškina idėjas greičiau, negu seniau.

Šitokių dvasinių besikaitaliojimų ritmas ir yra "Jono Krištupo" epopeja.

Gyvenimas turi amžinai reikštis naujose formose. Jis nesiduoda užtvėrti save nudėvėtomis mintimis, uždaryti save praeities filozofijomis ir religijomis. Savo stačiagalviška pažanga jis šalin nušluoja priimtus supratimus. Kiekviena gentkartė gali tik save suprasti. Ji perduoda savo paliktą dalį nežinomiems įpėdiniais, kurie ją sau išaiškina ir išpildys, kaip jiems geriau atrodo.

Ir taip Jonas Krištupas pasiekė aną tolimąjį krantą. Jis peržingsniavo paskersai savo gyvenimo upės, apsiaustos riaumojančių muzikos bangų. Saugiai jis pernešė anan šonan savo paliktą turtą, kurį jis išlaikė ant savo pečių per audrą ir tvaną — atseit pasaulio reikšmę, tikėjimą į gyvenimą...

Per dešimt metų neatlaidaus, sukuopto darbo užbaigė Rolanas savo milžinišką dešimties tomų kūrinių! Dabar jis vėl ieško naujo pasiuntinio, naujos pasiuntinybės! Netrukus jis rado. Jis aprašė savo vaikystės miestą ir apibūdino vieną kūrybingą jo gyventoją Kolą Brinioną.

Kolas Brinionas — šiokiadieniškas amatininkas, savamokslis uolus artistas skaptytojas. Savo gerai užbaigtomis skulptūromis jis nupuošė savo miesto namų fasadus, vartus, svetaines. Jis mėgo savo darbą, nors kokio ten napaprasto įkvėpimo ir neturėjo.

Vis dėlto, Kolas Brinionas nebūtų buvęs tiškiu Rolano kūriniu artistu, jeigu jis nebūtų buvęs narsiu kovotoju, jeigu jojo asmenyje

nebūtų buvę įrodyta, jog tikras žmogus visuomet tvirtesnis už savo likimą.

Paprastai linksmas ir lengvaširdis Kolas gauna patirti šiurpią tragediją. Sudėję jo namai. Žuvo liepsnose jo trijų dešimtų metų darbas. Numirė jo pati. Karas nuteriojo šalį. Pavydą piktybė sutrukdė jo paskutinio artistiško kūrinio užbaigą. Galop, liga ir jį patį paguldė patalan, atplėšė nuo veiklingojo gyvenimo...

Ir Kolas nesukniužo dvasioj. Jo pagodai tepasiliko jo vaikai, jo mokinys ir vienas draugas. Ir šitas Burgundijos kaimiečio ayns parodė tikrai sveiko atsparumo. Savo likimo smūgius apjuokė savo sveiku tauriu prancūzišku temperamentu. Jo prašmatnus jumoras padeda jam pasitikti nelaimę ir mirtį. Iš tikro, tokia proto kokybė yra viena pačių vertingųjų dvasinės laisvės formų. Štai jums pavyzdys žmogaus, apsiginklavusio prieš savo nelaimę, prieš savo dievą, — žmogaus, kurs nesiduoda pergalimas gyvenimo jėgų!

Pirma visa ko, Kolas Brinionas yra laisvas žmogus. Kad jis prancūzas, kad jis miestietis, tai tuščia to. Jis myli savo karalių, bet tik toliai, kol karalius palieka jam jo laisvę. Jis myli savo pačią, bet daro pagal savo palinkimą. Jis gražiai suteikia su parapijos klebonu, bet bažnyčion niekad neina. Jis smarkiai myli savo vaikus, bet iš savo tvirto individualumo, su jais kartu gyvent nenori. Visiems jis draugiškas, bet pasiduot niekam nepasiduoda. Jis laisvesnis už karalių. Jis turi sveiką jumorą pojūtį, būdingą tokiame laisvos dvasios žmogui, kurio yra visas pasaulis. Per visus amžius ir visas tautas, iš tikro gyvas tiktai tas žmogus, kurs tvirtesnis už savo likimą, kurs prasimuša per žmonių ir daiktų tinklą, liuosai sau plaukdamas išilgai didžiulės gyvenimo upės...

1914 metų rugpjūčio 2 dienos šiurpulingi įvykiai ėmė draskyt Europos kūną. Humanizma, žmonių brolijos idėja tapo paniekinamai užkasta karinių duobkasių... Ką gi Rolanas? Jis pasiliko ištikimas didžiajai idėjai. Jis parodė stebėtiną dvasios heroizmą. Jis buvo garbingas pavyzdys žmogaus, kurs, įtužusiam karinio svaigulio sukury, sugebėjo išsilaikyti blaiavas, laisvas, aiškiamintis!

Gyvendamas penkerius metus Šveicarijoje, Rolanas nespėjo savo ramiai kur nuošaliai, bet teikė pagalbą merdėjančiai žmonijai. Pagal jo įsitikinimą, artisto pareiga tarnaut savo

tėvynei reiškia sąžiningai tarnaut visai žmoniškai, padėti gydyt jos žaizdas, maldyt jos kesusmus, uoliai, nenuoalsiai, be šešelio neapykantos. Jis atėjo talkon ne su ginklu rankose, bet sekdamas pavyzdį Valt Uitmeno, kurs, per amerikini piliečių karą, dirbo ligoninės padėjėju.

Tūkstančiai laišku iš visų pasaulio kampų plaukė į Tarptautinį raudonąjį kryžių Ženevoj: Rolanas buvo pirmutinis, ką atėjo patalkint šitam kunkuliuojančiam darbe. Viename nedidelių medinių narvelių, tarpe šimtų studentų, moterų, merginų, sėdėjo Rolanas kasdien po 8 valandas: rašė, skirstė, siuntinėjo laiškus, krupulingai dirbo, kokį tik labiau reikėjo darbą. Drąsino, ramino kančių išvargintas žmogystes, kiek tik kada aplinkybės leido. Dirbo ne kokį vadovaujamąjį darbą, bet pilką, kasdienį, bevardį darbą—tą už vis labiau atmintina kruopštųjį darbą.

Kada paskiau Rolanui tapo paskirtas Nobelio prizas už jo humanitarinį pasišventusį darbą, jis atsisakė priimt pinigų savo naudai ir pavedė visą sumą Europos kančioms malšinti. Mokė, kaip darė, ir darė, kaip mokė. Darbas ir žodis viens kitą varė. *Ecce homo! Ecce poete!* (Štai jums žmogus! Štai jums poetas!) Taip sušuko ekstatingai Rolano mokinys ir biografas *Stefan Zweig*.

Karo įsiutusias sukury ėjo biauriausios rūšies melų propaganda, imperializmo žygiams pateisint. Ir visų profesijų, amatų, visų kanceliarijų, raštinių energijos buvo sukauptos melų ir neapykantai skleisti. Neapykantas, melo ir pikto tvanas sriuveno iš šalies į šalį. Čia irgi parodė savo iniciatyvą žmogmylingasai Rolanas. Jis svajojo įsteigt atbulai kitokią organizaciją, žmoniškumo ir laisvos Europinės dvasios. Įvairių šalių vadovaujamieji mokslininkai, įtakingieji rašytojai turėjo sudaryt to darbo branduolį, teisybei atgaivint ir palaikyt. Juk nuo senų seno prakilnesnieji protai visose šalyse smerkė neteisę, prievartą, plėšikišką karą. Tokie žmonės, gerai susiorganizavę, galėtų daug padėti išraut visokias melo piktžoles. Juk jau pirm kelių šimtmečių, chinų filosofas Li Tai Pė griežtai smerkė užpuolikišką karą. Poetas Herderis, 18-tame šimtmečiu kalbėdamas Vokietijos mokslininkams, sakė: "Tėvynei pasinert į kruvinas muštynes su kita tėvyne yra pats nelentasai, besmagenis barbarizmas." Gėtė, Baironas, Volteris, Ruso

buvo visuomet priešingi toms pakvaišusioms karo skerdynėms.

Užsidedę tauriąja humanizmo idėja, Rolanas sėdo rašyti laiškus įžmiesiems Europos šalių žmonėms. Pat pirma parašė Vokietijos poetui Hauptmanui, tuoj paskui Belgijos poetui Vercharnui (Verhaeren), paskui rašė į Prancūziją, vėl Vokietiją ir Belgiją, į Angliją, Austriją, Rusiją ir t.t.

Nors asmeniškios pažinties ir neturėjo su Hauptmanu, tačiau žinojo jo kultūringą nuotaiką, jo stojimą skriaudžiamųjų pusė, jo darbininkišką dramą *Die Weber* (Audėjai). Ir susilaukė nuo Hauptmano neigiamo atsakymo...

Panašiai ir su Vercharnu, tarptautinės vienybės pranakėju. Vercharnas pasisakė—jis neapkenčias vokiečių, nes, ką jis pats matęs, girdėjęs ir patyręs, verste jį verčia neapkęst.

Nelabai pogodžiamai atsakė Rolannui ir iš kitų šalių. Įgudusi aistra dar tebebuvo visame savo kunkuliavime. Tačiau Rolanas rankų nenuleido ir vilties nenustojė. Būdingu pastovumu ir veržlumu jis ėmė rašinėti laikraščiuose ir žurnaluose humanistinius straipsnius, kviesdamas visus blaivai apsisvarstyti ir užmegst broliškus tarptautinius ryšius, užmiršt neapykantą,—kviesdamas visus darbuotis dėl visiems bendro labo.

Ir jis niekad neabejojo apie galimybę įvykdyti pasaulį brolystę, taiką ir vienybę.

Kentėdamas dvasines kančias dėl karo suniokotos Europos, taipgi dėl pašėlusios militaristų propagandos, nedavusios plačiau prisiimt humanitarizmo idėjoms, Rolanas parašė šalių farsą arba satyrinę komediją *Liluli*. Čia humoras ironiškas, kartus, kvėpuojąs pasipiktinimu tokiais barbariškais, beprasmėškais imperialistų dūkjėimais. Pasaulis pilnas kilnių svajonių ir malonių sapnų tapo brutalinčiai suardytas, ir šito pražudyto pasaulio griuvėsiai barkšo po ištisas šalis...

Tuoj po tam iš po nenulinstamos Rolano plunksnos išėjo Klerambolas (Clerambault). Vis tai ta pati karinio protesto tema, tik iš kitokio taškaregio. Autorius giliai psichologiškai, panašiai Dostojevskui, nupiešia, kokias baisingas pastangas turi daryti žmogus, kad išvengus melų epidemijos, kad ir jo neįtrauktų į visa ką ryjančių duburių verpatę. Apysakos šiokiadieniškas herojus, beieškodamas teisybės, taip įsivelia į piktų apkalbų veliusį, kad jį net

patraukia tieson, kaip kokį nusikaltėlį. Ir, kol tebeina teismo tardymas, kokio tai pusgalvio fanatiko kulka nukerta jam gyvastį... Labai panašiai, kaip tapo nužudytas ir pasauliniai garsūs komunistas, imperialistinio karo priešas Žorė (Jaures), kas paskui sukėlė milžinišką sąmyšį. Žorė buvo mokyklos draugas Rolanui, ir jiedu buvo artimi savo pamatinėje idėja.

Nepaisydamas skerspinių, Rolanas neatlaidžiai veikia. Tą pačią dieną, 1919 m. birželio mėn. 26 d., kada tapo pasirašyta taika, Rolanas patalpino savo garsųjį manifestą į komunistinį laikraštį *L'Humanité* (žmonija). Manifestą pasirašė dar ir šiaip žymių veikėjų grupė.

Manifestas įtikinamai kviečia visus geros valios darbininkus, inteligentus, draugus įkurti brolišką sąjungą, plačią, tvirtą, tarptautinę, nekirstant tautybių, tikybų bei rasų.

Apskritai, Rolanas buvo nuosaikus veikėjas ir rašytojas. Jam nebuvo kokio savarankiško skaldymo tarpe meno ir gyvenimo: tatau buvo sujungta vieningai ir harmoningai. Jo veiklaus gyvenimo sriautas, išsiliejęs pervirš, tekėjo į knygas. Rolano raštuose nerasi perdėjimų, tuščiažodžiavimų, daugžodžiavimų.

Daugumoje nuotikių jis su savo plunksna, kaip su kardu švysčiojo žmonijos apginimui. Visuomet jis buvo skriaudžiamųjų pusėj. Jis šaukė teisybės plačiai pasklindusiam Sako ir Vanceti nuotiky, Skotsboro berniukų nuotiky. Jis kėlė protesto balsą prieš nežmoniškus Kuomintang despotų puldinėjimus ant Kinijos komunistų. Aistringai ir perspėjamai jis kėlė šūkį prieš fašizmą visuose jo pavidaluose. Ištikimai, nuosirdžiai gynė jis Tarybų Sąjungą nuo pasalingo ir atviro juodosios reakcijos vilkų kandžiojimo ir kaukimo.

Visuomet jis buvo uolus kovotojas už teisybę. Jis mėgdavo dažnai pakartoti ano liberalaus 1848 m. revoliucijos vado ir plunksnos galiūno Viktoro Jugo (Hugo) posakį: "Nė vienas iš mūsų neturi garbės gyventi vien tik pats sau..."

Nuo pat savo jaunystės Rolanas turėjo palinkimą stovėti skriaudžiamųjų pusėj. Jis buvo tikras demokratas savo siela ir įsitikinimais. Ir jis vis ejo kairyn, kol galų gale tapo uoliu įgudusiu komunistu.

Kaip ir jo bendralaikis ir draugas Anatolis Fransas (Anatole France), Rolanas pilnai

susiejo su darbininkų klase, susilaukęs jau senyvo amžiaus, kuomet kiti rašytojai, pasiteisindami savo senatve, sulėpsėja liuonastėj, gyvena sau abeingai iki gyvos galvos... Rolanas ne. Jis da labiau tada pajaunėjo ir įgauno naujos energijos, paskė savo kūrybinio čiukuro. Gilii įsitikinimu ir būdingu uolumu skelbė jis savo proto ir sąžinės balsą, kuris skambėjo skardžiai, kaip varpas. 1934 m. gegužės pirmąją dieną jis paleido savo galiną šūkį į pasaulio inteligentiją, ragindamas glaudžiau susieiti su darbininkais prieš visų bendrąjį priešą fašizmą:

"Mes esame kūnas, paeinas nuo jų kūno. Jų nepriklausomybė, jų galia yra ir mūsų nepriklausomybė ir galia. Jie yra stuobrys to medžio, kurio šakos yra mokslo, literatūros ir meno uždaviniai. Jei stuobrys sužalotas, jo šakos vysta ir džiūsta. Privilegiuotoji inteligentų klasė, kuri prigauna arba apleidžia bendrąjį tikslą dėl garbės ir pirmenybių, kurioms ją apdovanoja išnaudotojai, yra lyg tos nuskintos gėlės, įdėtos vazonan į vandenį. Pažydeį skaidriai valandėlę, jos nuvyta, jos išsinaudojo. Imkitės gyvenimo ir darbo priešais mirtį, priešais tą, kas užmuša, kas naikina žmoniją: priešais pinigų valdonus, apvaisčiusius aukso troškulių; priešais didžiųjų kompanijų diktatūras ir prieš visokias formas fašizmo, apsvaigusio krauju! Jungkimės krūvon! Laikykime tvirtai savo gretas! Žmonija pavojui!"

Rolanas buvo vienas iš dorovinių architektorių pasaulio fronte priešais reakciją, jis buvo galinga tvenkinio siena priešais fašistinį tvaną. Ir toji siena atlaikė, Rolanas atlaikė! Per visą nacių siautėjimą Francūzijoje, per tas masiškas žudynes, plėšikavimus ir prievartą — Rolanas išlaikė savo kovingą dvasią puikiai. Jis nedavė sau paskesti į nusiminimo slugutį, kurs subankrutavo ir suparalyžiavo kitus intelektualus. Jis neįklimpė į pesimizmo filosofiją, kaip patogų išsisukimą nuo pareigos arba kaip užuovėją nuo kankinamos tikrėnybės. Jis veikė!

Rolanas nebuvo koks beprincipis šiaudadūšis. Jis žinojo gyvenimą ir visuomenės principus, jis tvirtai tikėjo liaudies pajėgumais, — ir jis nevaivojo, negedėjo sukniužęs.

Rolanas perspėjo daugel kartų, kad filosofiškas pesimizmas yra kelias į prąžūtį ir pa-

neigimą. Drąsiai ir atvangiai jis žengė teigiamųjų gyvenimo ir kovos keliu.

Galime sau įsivaizdinti, ką Rolanas manė, kai jo mokynys ir draugas, biografas Staponas Cvaigas (Stefan Zweig) pasislėpė nuo gyvenimo tikrovės, atsiimdamas sau gyvastį... Nusizudydamas, Cvaigas padarė fašizmui dovaną, padėjo jam labiau siaust, dėl jo tokio lengvabūdiško pralaimėjimo. Kapai — netikusi slėptuvė. Cvaigas, kad ir saugiai pabėgęs į Braziliją, pasidavė pesimizmui, nes jis nebuvo toks kovotojas ir masių draugas, kaip jojo mokytojas Rolanas. Cvaigas stebėjosi iš Rolano tokio šiltaširdiško pasišventimo Tarybų Sąjungos labui. Jis stačiai negadėjo suprast, kaip galėjo toks didelis rašytojas, „Jono Krištupo“ autorius, persiimti Markso-Lenino mokymu. Jis persigando, kuomet Rolanas nusisprendė pats praktikuoti, ką jis mokė — kuomet jis tapo komunistu!

Cvaigas buvo individualistas, labiau tikėjo kokiais altruistiškais filosofais, kaip pasaulio gelbėtojais, o ne masių judėjimu. Jis, matyt, abejojo ir apie sėkmingą karo prieš fašizmą pabaigą, apie Jungtinių Tautų Pergalę. Nusizūdė prieš patį Raudonosios Armijos pergalingąjį postkį, sugriovusį fašistinį Stalingrado apgūlimą.

Kai Francūzijos valdžia išdavikiškai pardavė savo šalį naciams, Rolanui jau buvo sukakę 74 metai. Jis buvo suvargęs ir senas žmogus, sulaužytas chroniškos ligos. Nuo Višės kvizlingų ir nuo pačių nacių jis pasitraukė užsienin.

Bet jis, kaip ir pirmą, pasiliko atsparus ir narsus kovūnas, nesėdėjo rankas sudėjęs. Jis parašė knygą apie savo jaunystės draugą, žymų francūzų poetą Karolį Pegę (Charles Peguy). O tai buvo dorovinis ir protinis išstojimas prieš fašistinius barbarus.

Rolano ištikimybė gyvenimo kovose negalėjo atsigėrėti jį labai gerbęs Sigmundas Freudas, proto ir pasąmonės tyrėjas. „Neužmirštamasis žmogau,” klausė jisai, „kokiomis pastangomis ir gailistomis tu pakėlei save į tokia žmonijos aukštumą.” Freudas, žinoma, žinojo, kad Rolanas nebuvo kokia minklė, bet atviras, nuoširdus žmonijos draugas, žmogus visas krūvoį. Jis nuolat ieškojo būdų save pagerinti, mokyti, tobulėti, augti, progresuoti. Gyvenimas jam buvo dinamiška jėga, ir jis niekad nebuvo apsilėdęs, be darbo.

„Aš visuomet judėjau,” jis kartą rašė, „ir aš tikiuos niekuomet nesustoti, kol būsiu gyvas. Gyvenimas man bus niekai, jei jis nebus judėjimas — stačiai priekini, žinoma! To dėl aš ir esu su žmonėmis ir klasėmis, kurios nustato žmonijos upeį tekme, — esu su organizuotų darbininkų masėmis ir jų Tarybinių Socialistinių Respublikų Sąjunga. Jūs neša pirmyn nepergalimoji istorinės evoliucijos vilnis. Ir aš esu paklusnus tam pačiam likimui.”

Visuomeninės Rolano filosofijos raida ir jo išnėrimas iš knygioskos šventyklos į žūtbutinės pasaulio kovos lauką nebuvo staigus: pirmą to jis perėjo vidurinių kovų, abejonių ir svyravimų keliu. Tą tik da labiau eina jo garbei ir da labiau iškelia jo galutinį triumfą. Per visą savo gyvenimą Rolanas ieškojo geresnių kelių į žmonijos pažangą ir gerbūvį. Jis vis tēmijo ir studijavo visą ką, kas tik daro žmonių gyvenimą kilnesnį ir pilnesnį.

Motyvuojamąjį jėga užpakaly visų jo idėjų buvo žmonijos meilė. Viena jo kūrinų „proto triumfas“ francūzų revoliucijos darbuotojas sušunka: „Žmogiškoji siela negali gyvuoti be meilės.” Rolanas irgi negalėjo. Savo jaunatvę jis už vis labiau garbino teisybę. Paskiau jis gyrė dvasios didybę. Da paskiau jo regėjimas pasidarė platesnis ir jis permanė, jog daug labiau už teisybę ir didybę jis mylėjo žmoniją.

Savo jaunatvę Rolanas girdėjo, būk didieji francūzų literatūros meistrai — Dodė (Daudet), Gonkuras (Goncourt) ir net Zola paniekinamai išsitarę, jog karo ir taikos uždaviniai ir politiniai klausimai labai mažai jiems tereikią... Menas, vien tik menas esąs jų susidomėjimas ir prievolė... Net ir audringoji Dreifuso afėra tik tam tarpui sukrėtė jų aistrą, kaip per daug jau žerinti neteisybė žydams. O paskiau jie ir vėl atlyžo nuo visuomeninių klausimų ir užsiėmė savo estetiškais bohemiškais darbais, visuomenės dirvą palikdami tokiems reakcionieriams, kaip Mora (Maurras) ir Barė (Barres). Nestebėtina, kad Rolanas, perimtas graužiančio skepticizmo, ieškojo kokios priebėgos ir rado susiraminimą jaukiuose Tolstojaus raštuose.

Rolanas neapkentė tokių šiaudadūsių inteligentų, kurie neturėjo narsos viešai pasirodyti su savo persitikrinimais, — kurie, iš bailumo ir savimeilos, nusigręžė nuo žūtbutinių visuo-

meniškų kovų ir paskui jau pervėlai patemijo, jog toks niekingas jų neitralumas da labiau padėjo įsigalėti tam pačiam piktui, kurio jie norėjo išvengti. Savo veikale "Užburta siela" (L'Ame Enchantée) apmaudingai ir begailėtingai plaka jis tokiuos netikusius tipus, apsilėdėlius, aptingėlius "individualistus," saugojančius savo intelektinę "nepriklausomybę."

Intelligentams Rolanas sako aiškiai ir tiesmukai. Jis paliečia pačią tą dalyko širdį: "Sakykite: minties tikslas yra veiksmas. Bet kokia mintis, kuri nesikreipia link veiksmo, yra pasigadinimas ir išdavystė. Jeigu tatai mes esame minties tarnai, mes privalome būti veiksmo tarnai. Ir čia mes privalome užantspaudoti tokių vertyų savo vardo inteligentų sąjungą su tais, kurie yra pats tas gyvojo veiksmo pamatas: su darbininkais žmonėmis."

Rolano asmeninis draugas, Francūzijos komunistų vadas žakas Diuklo (Jacques Duclos) tūlam laikui buvo pasitraukęs nuo nacių siautėjimo į užsienį. Kada jis pagaliau grįžo, Rolanas jam parašė džiaugsmingą viešąjį laišką: dabar, su tavim, ir mūsų tėvynė geriau susitvarkys!...

Mylima Lietuva

Vai, mylima Lietuva, žeme gimtoji,
Graži tu iš tolo, graži iš arti!
Jau tu nebe vergė, jau tu nebe toji!
Ir tavo laukai jau naujai suarti!

Daug kentēm mes, Lietuva, kraujo daug lie-
Kol vėl suskambėjai tu amžių garbe. [jom,
Dabar nusodinsim tau kelią alėjom,
Kad žengtum rytojau tu žygiais garbi.

Mylėjom tave mes prie stulpo gėdingo,
Mylėjom tave mes saldžiausiom dainom—
Ir ta mūsų meilė tau, žeme, nedingo...
Mes niekam tavęs jau neduosim mainom!

Mes, svetimas dulkes darbais nusivale,
Gražiai pasipuošim tavuoju turtu
Ir, tavo kantrybė užgrūdę sau valią,
Budėsim, kaip amžius budėjai ir tu.

Jau niekam mūs žemės kančioms nepavergti!
Nu, Nemune, bangą varyk, kaip vare!i
Lietuviai pamiršo dejuoti ir vertki!
Jie žino, kad laimi tik narsūs kariai!

Petras Vaičiūnas.

Pražydo Mūs Žemė

Pražydo mūs žemė žiedų žiedužėliais,
Pražydo ji laisvės džiaugsmingom gėlēm.
Kur buvo dirvonas, ten javas sužėlęs,
Viltim pasipuošę veidai pakelēm.

Ir laimė, ir džiaugsmą linksmai pranašauja
Ir darbo kaitra, ir gegutės kūkū.
Lyg auksą kas beria neregima sauja
Ant švintančios žemės ruimingų laukų.

Štai varpas prabilo—širdis jį kartuoja.
Laukai nuskambėjo su saule giesmė.
Palaimink, likime, prie plūgo artoja!—
Jo ugdomoj varpo—gyvybės esmė.

Petras Vaičiūnas.

Fleitisas

žvalus, žydraakis fleitiste,
Kurs grojai lėlių teatre,
Ar teks man tave dar išvysti
Estrados šviesoje vakare?

Menu: slinko gatvėn patrankos
Ir raiteliai lėkė risčia,
Ir gelsvos prožektorių rankos
Padangėj kryžiaivo nakčia.

Ir, kaip visados, praėjai tu
Pro žiburį žingsniais plačiais,
Bet rankoj ne skambiają fleitą,
O šautuvą taiklų nešeis.

Gal tu jau dabar kapitonas,
Gal pirmas atakon eini,—
Tau vėliavos šviečia raudonos
Ir miestai, paskendę ugnį.

Bet jeigu per sniegą ir audrą,
Lauke ar šaltam pagiry,
Užklupo akloji skeveldra
Tave, žydraakis kary,—

Lai vėjas tau pergalės žinią
Atneš nuo pakrantės gimtos
Ir, sodams pražydytus, lopsinę
Lakštingalų fleitos pagros.

A. Churginas.

KNYGŲ APŽVALGA

"BERNARDO GAVELIO KLAIDĄ" PERSKAIČIUS

Po ilgokų septynerių metų atostogų, *Rojus Mizara* parašė naują apysaką "*Bernardo Gavelio Klaidą*."* Tai didelė 350 pusl. knyga, išleista A.L.D.L. Draugijos.

Šitoj apysakoj, kaip ir pirmesnėse, *Rojus Mizara* vaizduoja amerikiečio lietuvių gyvenimą. Jo tematu šį kartą yra *Bernardas Gavelis*, povainikis sūnus Lietuvoj palikusias Kastes Gavelytės. Visa apysaka parašyta žanre laiško, rašyto Lietuvon bičiuliui Povilui.

Autorius detalingai nagrinėja gyvenimą betėvio berniuko B. Gavelio ir Lietuvoj skurstančios "prasiradusios" jo motinėšės. Bernardui iš pat mažens tenka panešti ne tik medžiaginį skurdą, bet iškentėti ir tą panieką, kuria traktuojama gana skaitlingas Lietuvos "benkartų luomas." Pasinaudodamas gerosios savo motinos sutaupomis, Bernardas dar visai jaunas atvyksta Amerikon. Kaip nelavinantis darbininkas, jis dirba New Yorko uostas laivakroviu (longšormanu). Būdamas iš pat jaunystės silpnavalis, jis girtuokliauja ir peštukauja, nors šiaip yra gero būdo vyrukas. Vienose vestuvėse, susivaidinęs dėl merginos, jis atsitiktinai užmuša savo užveizdą Edj Smitą ir už tai jam tenka 25-rius metus iškalėti. Čia tai ir buvo padaryta ta didžiulė "klaida," geriau sakant, jo gyvenimo tragedija.

Kalėjime bebūdamas, jisai pramoksta anglų kalbos ir iš "įstaigos" išeina pusėtinai apsitaisęs viduramžis vyras. Kalėjime jisai susipažįsta su ten sėdinčiu 10-ties metų terminą abortininku d-ru Silvermanu, kuris padaro jam gilios įtakos ir paskatina jį įsiviesti.

Išėjusiam iš kalėjimo Bernardui Gaveliui, kaip "kalėjimo paukščiui," sunku pritapti prie "laisvo" gyvenimo; jisai niekaip negali gauti darbo. Čia jam padeda reabilituotis jo senas bičiulis d-ras Silvermanas, gana pažangus ir sąžiningas žmogus. Gavusiam darbo Gaveliui vėl grįžta visos jo pirmesnės silpnybės: girtuokliavimas ir šiaip ištvirkavimas. Nuo rim-

tesnių nusikaltimų, į kuriuos jį gundo ekskalinys Džimis "Bankininkas" ir jo lengvabūdė meilužė Matilda Braunienė, jį sulaiko tik baimė vėl patekti kalėjiman, o ne moralinis motyvas.

Bernardas Gavelis, aiškiai neigiamas tipas, yra ne tik silpnavalis, bet ir kietaširdis žmogus. Per suvirš 25 metus jisai neparašė nei vieno laiško savo motinai, kuri tiek daug dėl jo iškentėjo, savo sutaupytais skatikais jį "išleido Amerikon laimės jieskoti ir jai pačiai gyvenimo kryžių palengvinti nešti." Jei Gavelis galėjo rasti kokį nors pasiteisinimą dėl nerašymo iš kalėjimo, tai iš jo išėjęs turėjo tą skriaudą nedelsdamas atitaisyti. Atkentėjęs už vieną "klaidą" (Smito užmušimą), turėjo atsilgynti ir motinai už padarytą nuostolį. Bet jis to nepadarė, nors d-ras Silvermanas, jo gera prietelka Ramunienė ir jos išmininga dukrelė Aldona dažnai jį ragino, tiesiog spyrė rašyti. Visuomenės reikalai jį iš viso nedomina, juos suprasti jisai nesistengia. Gavelis neturi nieko bendra su tuo "lietuvišku ažuolu," kuriuo d-ras Silvermanas jį ofišuoja.

Bedirbant Gaveliui viešbutyje, netikėtai ten apsistoja Amerikos armijos viršyla (seržantas) Antanas Lukas ir jo motina. Pasirodė, jog toji moteris, kurios dabar Gavelis jau net nepažino, tai buvusi jo senų laikų mylimoji Monika Usnelytė, dėl kurios jis ir užveizdą Smitą užmušė. Gi Antanas Lukas, tai juodviejų meilės netikėtas vaisius, jų prigiyventas povainikis sūnus, kurį Gavelis eidamas kalėjiman paliko dar negimusį ir net apie Monikos neštumą juomi nieko nežinojo. Seka laimingas senos pažinties atnaujinimas ir B. Gavelis čia tuoj susitaria su Monika apsigyventi ir išvažiuoti į Detroitą, taip sakant, pradėti naują gyvenimą nuo ten, kur jis buvo prieš daugelį metų tragingai nutrauktas bei pastatyti kryžių nemaloniai praeičiai. "All's well that ends well," sako anglų patarlė. Taip ir su Bernardo Gavelio gyvenimu: po tiekios audrų ir kliūčių—jo valtis pasuko į ramų uostą...

Rojaus Mizaros apysaka skaitosi gana

*Paskutinė jo apysaka "Čkanos" išėjo 1938 m.

sklandžiai, stilius nesunkus, aiškus, galima sakyti—laikraštiniis. Medžiaga surinkta ir su tvarkyta gerai, dialogai nenuobodūs, akcijos yra apščiai. Kas svarbiausia, tai kad knyga patraukli, skaitytojo dėmesį išlaiko iki galo, nuobodžiauti nerekia, jeigu neminėti vieną kitą silpnesnę epizodinę scenelę, bet to net įgudę pasauliniai paskilbę rašytojai neišvengia.

Knygos kalba paprasta, be literatūrinių naujadarų, be šlifuotų frazių, be pozavimų, tačiau gana gyva, spalvinga, natūrali. Pastebėti autoriui būtų galima jei bent perdidelį įvardžiutinių-įvardinių būdvardžių pamėgimą: „saulėtąją“, „lietuviškąjį“, „sėdintįjį“, „ankstųjį“, „aukštąjame“, etc. Pergausus jų vartojimas *paprastiesiems*—ne ypatingiems—daiktavardžiams pažymėti tik stilių sunkina. Daugelyje vietų geriau tiktų vienisieji-nesudurti būdvardžiai.

Rojus Mizara yra pažangus, dinamiškas amerikietis rašytojas. Pastarasis jo kūrinys stovi visa galva ir pečiais aukščiau už pirmesnius jo darbus. Nors vietomis žurnalistinis pradai ir gana stiprus, o kai kur net propagandinis pamfletas švystelėja, bet jame jau veikia nėra nenatūralių, neįtikinamų situacijų; autorius leidžia savo personažams kalbėti taip, kaip bile normalus žmogus būdamas toje vietoje kalbėtų, o ne projektuoja savas mintis bei sąvokas. Tai didelis pliusas, didelė rašytojiška pažanga. Fabula sukonstruota visai tobulai, ideologinė linija išlaikyta. Tačiau objektingumo dėlei, noriu pažymėti vieną kitą psichologinį liapsusą, kurių, mano manymu, knygoje neturėtų būti.

1. Kai d-ras Silvermanas kalėjime sutikęs B. Gavelį paklausia: „Kaip jūsų pavardė? Gavelis pasakė pridėdamas—Be kitko, aš esu benkartas.“ Bendrai imant, benkartyste žmonės nesididžiuoja, ją slepia. Gavelis galėjo tą paslaptį d-rui Silvermanui atidengti *vėliau*, su juo susidraugavęs, bet ne *pirmą kartą* jį sutikęs. Nesididžiavo benkartyste nei Gavelis

(nors jis tai ir sakė), nes kai Matilda jį paklausė, kas yra jo tėvas, jis susimaišęs atsakė: „Pusiau valstietis, pusiau miestietis.“ Kad jis savo tėvo suvis nepažino—vistiek nedrįso prisipažinti.

2. Senės Žirgulenės atidengimas Gaveliui jo betėvystės, pasakojimas jaunam vaikėzui apie jo motinos „nuopuolį“ ir bendrai apie neštumo bei gimdymo procesus—nėra realus pokalbis. Lietuvos kaimietės moterys nepasakoja pienburniams apie „bobų reikalus“; lyties klausimais jos yra *nepaprastai drovios*. Jeigu Gavelį su jo geneologija būtų supažindinęs senis žirgulis, kuris visa tai žinojo, būtų daug įtikinamiau, nes seniai pusbernams yra atviresni.

3. Paralitikas Brounas, kaip senas advokatas, turėjęs reikalų su nemaža aristokratinė klientūra, negalėjo būti toks rupus storžėvis, kad prie svečio (Gavelio) savo žmonai išmėtinėtų: „Sakyk tu man, Matilda, kaip čia yra, kad tavo giminės—tik vyriškiai. Tu niekad neparsivedei nei vienos pusseserės, nei jokios kitos giminaitės... Vis tik pusbroliai, tai giminaičiai... ir vyriškiai. Aš nesuprantu?“ Jis tai galėjo pastebėti savo žmonai vienai, o ne prie svečio, nors ir nelauktu.

Rojus Mizara turėtų dažniau rodytis su savo kūriniais. Jis yra pastabus, rašyti jam sekasi ir jo darbai rodo neabejotiną pažangą. Tiesa, jisai užimtas įvairiais atsakingais darbais, tad rašytojaviui nė laiko nelieta. Tačiau, iš antros pusės, jo darbas, kaip redaktoriaus ir visuomenininko, jam teikia tokių reikėtų progų užimti gyvenimą ir žmones, jų psichiką, ideologines kryptis, jų kovas ir šiaip visokius jų dvasios polėkius bei intrigas, kurių kitokioj aplinkumoj esąs žmogus neturėtų. Ir jis visa tai privalėtų savo raštuose užfiksuoti.

Amerikos lietuvių gyvenimo nagrinėtojas-istorikas Rojaus Mizaros raštuose ras sau apščiai medžiagos.

Dr. A. Petrika.

MŪSŲ ŽEMĖ

1. Mes taip į žemę čia įaugom
Su kryžiais, kalnais ir keliais;
Ją dirbam ir nuo vėtrų saugom,
Šaknis įleidžiame giliai.

žaliuok, žydėki, mūsų žeme,
Su dirvom, šilko pamiškiais,
Mūs niekas negalės pažemint,
Kaip Nemunas vagos nekeis.

Mes didį kelią ėjom sunkiai,
Kai nešėm laisvę ant pečių.
Giliai čia kraujas įsisunkęs
Lig žemės vidurių pačių.

Tai čia išauga mūsų trobos,
Iš dirvos kalasi daigai.
Ir naktį šviečia baltos drobės,
Ir byra žvaigždės po langais.

Tu paprasta laukų gražuolė
Su pažesta širdim giliai ...
Šimtai upelių bėga šuoliais
Ir girios rėdosi žaliai.

Mūs jėgos auga ir didėja,
Laukuos nublanksta aimana.
Tu realybė ir idėja—
Tu mūsų duona ir daina.

žaliuok, žydėki, mūsų žeme,
Su saule, žydinčiuos languos!
Mūs niekas negalės pažemint,
Kaip Nemunas nekeis vagos.

2. Milžinkapiuos palinksta pušys
Pavėjui, lyg pavandeniui ...
Tu sėskis padūmot, motuše,
Po saulės langu už skobnių.

Nustoja ir vėjužiai nirsti,
Ir tau jau aimanuot gana—
Nedaliai didžiai užsimiršti
Sudėjom auksines dainas.

Kad iš rytų aušra išaušta,
Pražydi ir šiaudai kūliuos—
Ir dyvinos atskrenda paukštės,
Ir grįžta upės atgalios.

Ne kartą pančius mums uždėjo
Vingiuotų amžių vieškely,
Bet rožės dygo ir žydėjo
Po kojų kruvinam smėly.

Mus kėlė dainiai ir vaidilai
Sparnuotos išminties žiedais,
Kad pančiai dyla ir sudyla,
Kad lūžta plienas, kaip šiaudai.

Tada ir vėl dainuojam laisvę.
Tokių ir žemėn mus užklaust!
Žalios, jei ašarom palaistei,
Nudžiūvus obelies šaka.

Antanas Miškinis.

DAINA PAJŪRYJ

Siuto siaubas, ir darganos bjuro,
Ir nebuvo kur galvą priglaust;
Ir nematėm ilgai tavo jūros
Ir to nuostabiai krašto dailaus.

I tave mes akis pražiūrėjom,
Sužalota laukų gėlė,
Dabar gi mes, pavasarėjant,
Galėsime su paukščiais atlėkt.

Ir gyvensim tikroji vienybė
Piliečiai pasaulio gražaus.
Susitiksim auksinėje Nidoj,
Ant smėlio lelijos užaug.

Ne vienas ir ten bus parkritęs
Dėl žmogaus ir pasaulio garbės.
Bus vasara. Saulės dukrytės
Pro gintaro kopas prabėgs.

Ir stebėsis, kad žydi žemčiūgai,
Kur kraujo lašėta sniege.
Mes tuo tik ir būsim nudžiugę,
Kad žygių šviesa neužges.

Ir sėsime gintaro grūdus
Žavingai plačiam pamary.
Laiveliai saulėleidojų plūdurs,
Ir plaukios daina nemari.

I tave mes akis pražiūrėjom,
Sužalota laukų gėlė,
Dabar gi mes, pavasarėjant,
Su paukščiais galėsime atlėkt.

Antanas Miškinis.

ARTOJAS

Su tekančios saulės pirmais spinduliais
Išėjęs į lauką jis arė dirvoną.
Juodavo velėnos ir rėžiais giliais
Garuodamos griuvo ant šono.

Sunki buvo orė ištryptų laukų,
Arklys įsirėžęs vos traukė noraga.
Praėjo čia koja plieninių pulkų,
Sumynus į pūdymą želiančią vagą.

Per dieną užgulęs ant arklo aštraus,
Jis žemė iš naujo gyventi pakėlė,
O gestanti saulė nuo žemo dangaus
Kaip milžiną sekė ji ilgu šešėliu.

Iškindė jis arklį puslėta ranka
Ties sūtemoj nykstančia lauko vaga.

Kostas Korsakas.

UGNIS

(Sonetas)

Myliu tave, didi ugnies dvasia,
Myliu tave dundėjime vulkanų,
Žaibuojančioj rūstybėj uraganų
Ir žydinčių aguonų liepsnose.

Myliu tave, kai gestančiam dangui
Tu savo rūbą degantį išmėtai,—
Ir dega miestai, burių siluetai
Ir debesys, plaukią pavandeniu.

Bet nei žaibuos, nei purpure jurginų,
Nei sirpstančiame aukse obuolių—
Ne, niekur aš tavęs taip nemylu,

Kaip širdyje kovotojo, kurs gina
Tėvynės Laisvės žerintį rubiną,
Šlamėjiną jos vėjų ir gėlių.

A. Churginas.

STATEMENT OF THE OWNER-SHIP, MANAGEMENT, CIRCULATION, ETC., REQUIRED BY THE ACT OF CONGRESS OF AUGUST 24, 1912, AND MARCH 3, 1933.
of SVIESA, published quarterly at Brooklyn, N. Y., for October 1st, 1945.

State of New York
County of Kings

Before me, a Notary Public in and for the State and county aforesaid personally appeared D. M. Sholomskas, who, having been duly sworn according to law, deposes and says that he is the business manager of the Sviesa and that the following is to the best of his knowledge and belief, a true statement of the ownership, management (and if a daily paper, the circulation), etc., of the aforesaid, publication for the date shown in the above caption, required by the Act of August 24, 1912, as amended by the Act of March 3, 1933, embodied in section 537, Postal Laws and Regulations, printed on the reverse of this form, to wit:

1. That the names and addresses of the publishers, editor, managing editor, and business managers are: Publisher American Lithuanian Workers Literary Assn., 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y.
Editor, Anthony Bimba, 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y.
Managing Editor, Anthony Bimba, 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y.

Business Manager, D. M. Sholomskas, 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y.

2. That the owner is: (If owned by a corporation, its name and address must be stated and also immediately thereunder the names and addresses of the stockholders owning or holding one per cent or more of total amount of stock. If not owned by a corporation, the names and addresses of the individual owners must be given. If owned by a firm, company or other unincorporated concern, its name and address, as well as those of each individual member, must be given.) American Lithuanian Workers Literary Assn., 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y., President, Anthony Bimba, 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y., Secretary, D. M. Sholomskas, 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y., Treasurer, Eva Mizara, 427 Lorimer St., Brooklyn, N. Y.

3. That the known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding 1 percent or more of total amount of bonds, mortgages, of other securities are: (If there are none, so state.) None.

4. That the two paragraphs next above, giving the names of the owners, stockholders, and security holders, if any, contain not only the list of stockholders and security holders as they appear upon the books of the company but also in cases where the stockholder or security holder appear upon the books of the

company as trustee or in any other fiduciary relation, the name of the person or corporation for whom such trustee is acting, is given; also that the said, two paragraphs contain statements embracing affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in a capacity other than that of a bona fide owner; and this affiant has no reason to believe that any other person, association, or corporation has any interest direct or indirect in the said stock, bonds, or other securities than as so stated by him.

5. That the average number of copies of each issue of this publication sold or distributed, through the mails or otherwise, to paid subscribers during the twelve months preceding the date shown above is (This information is required from daily publication only).

D. M. SHOLOMSKAS,

Business Manager.

Sworn to and subscribed before me this 25 day of September, 1945.
(Seal)

LILLIAN COLWELL,
Notary Public.

Kings County
Clerks No. 780.
Reg. No. 641-B-7.
(My commission expires March 30, 1947.)

Dabar Minime Jubiliejinę Susivienijimo 15 Metų Sukaktį

Lietuvių Darbininkų Susivienijimas susiorganizavo 1930 metais. Šiemet jis mini 15 metų sukaktį ir veda jubiliejinį vajų prirašymui juodaugiausia naujų narių. Jeigu jus ar jūsų šeimos kuris nors nepriguli prie LDS, tai dabar gera proga prisirašyti. Žemiaus paduoti daviniai parodo, kiek naudos LDS nariai iš savo organizacijos turi ir kaip finansiniai LDS stovi:

Per 15 metų LDS išmokėjo pašalpomis ir pomirtinėmis apie \$600,000. Tai gausi parama LDS nariams ir jų pašalpgaviams.

Per 15 metų LDS turtas užaugo iki \$600,000. Narių apdrauda užtikrinta 144%. Tai tvirčiausia lietuvių fraternalė organizacija.

Per 15 metų LDS užaugo iki 8,725 narių skaičiaus. Tai smarkiausiai auganti lietuvių fraternalė organizacija.

Per 15 metų LDS pasiryžusiai kovojo prieš reakciją ir fašizmą. Šiuo metu apie tūkstantis LDS narių randasi karinėje tarnyboje.

LDS turi investavęs į karo bonus \$360,000—daugiau pusės viso LDS turto.

LDS nupirko du bombanešius, kurie užvardyti: ASSOCIATION OF LITHUANIAN WORKERS ir LITHUANICA'S DASHING STAR.

LDS turi savo kuopas visose žymesniose lietuvių kolonijose. Mūsų kuopos taipgi atlieka daug visuomeninio ir kultūrinio darbo.

LDS šiuo metu priima naujus narius be jokios įstojo mokesties. Tai gera proga dabar įsirašyti.

Lietuvių Darbininkų Susivienijimas

419 Lorimer Street
Brooklyn, 6, N. Y.

